

Θεσσαλονίκη

1912-2012

100 χρόνια

ελλάδας,

πατριαρχίας

καπιταλισμού

είναι αρκετά

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

**Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΤΗΝ ΚΟΨΗ
ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΕΘΝΙΚΙΣΜΩΝ
(ΤΕΛΗ 19^{ΟΥ} - ΑΡΧΕΣ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ)**

Μέρος πρώτο

**Η ΒΜΡΟ(ΕΜΕΟ) ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑ-
ΤΑ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ
1870-1903**

**1. Εισαγωγή-Η άνοδος του βουλγάρικου
ζητήματος στη Μακεδονία.**

Μετά τη λήξη του Κριμαϊκού πολέμου έχουμε και την συμβατική ημερομηνία έναρξης του Βουλγάρικου αναβρασμού στη περιοχή της Μακεδονίας και της σημερινής Βουλγαρίας. Τότε με την άνοδο του βουλγάρικου ζητήματος στη Μακεδονία και τη Βουλγαρία ξεκινά ο γενικότερος προβληματισμός για το μέλλον της Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης. Οι τότε θεωρούμενοι ως Βούλγαροι ήταν το επικρατέστερο στοιχείο στη Μακεδονία κυρίως στην βόρεια και μέση ζώνη της Μακεδονίας.

Στη Θεσσαλονίκη αποτελούσαν από κοινού με τους Έλληνες τον βασικό πυρήνα του χριστιανικού πληθυσμού της πόλης και διοικητικά αποτελούσαν το χριστιανικό μιλιέτ της πόλης. Το χριστιανικό μιλιέτ διοικούνταν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το οποίο κατά βάση ήταν ελληνοκρατούμενο ενώ η λειτουργία στις εκκλησίες γίνονταν αποκλειστικά στην Ελληνική.

Αυτά τα ζητήματα ήταν καθοριστικά για τους λαούς οι οποίοι θεωρούσαν ότι βρίσκονται κάτω από καθεστώς κατάκτησης υπό τους Οθωμανούς, τόσο για την ανάπτυξη της ρητορικής τους και τελικά της πολεμικής τους απέναντι στους Οθωμανούς, αλλά και για τους ανταγωνισμούς μεταξύ τους. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας ήταν πολύπλοκο.

Οι περισσότεροι πληθυσμοί με εξαίρεση τους Τούρκους και τους Έλληνες δεν είχαν συγκρο-

τημένη εθνική ταυτότητα. Τόσο οι βουλγαρόφωνοι όσο και οι λατινόφωνοι της Μακεδονίας (Αρουμάνοι, Μεγλενορουμάνοι) προσδιόριζαν τον εαυτό τους περισσότερο με την θρησκευτική τους πίστη και τον τόπο καταγωγής τους παρά με την γλώσσα που είχαν ως μητρική. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία της απροσδιόριστης τότε ακόμα μακεδονικής ταυτότητας ...όχι ως ταυτότητας έθνους με την πάγια έννοια του έθνους αλλά περισσότερο ως ετεροκαθορισμό από το «άλλο» χωριό και τους Τούρκους. Το 1870 οι Βούλγαροι δημιουργούν την δική τους εκκλησία την «Εξαρχία» η οποία ήταν ξεχωριστή από το Πατριαρχείο και ξεκινάει την αποστολή δημιουργίας «εθνικής συνείδησης» στους βουλγαρόφωνους πληθυσμούς της Μακεδονίας.

Μετά και την ανεξαρτητοποίηση της Βουλγαρίας το 1875 και την προσωρινή προσάρτηση των βουλγαρόφωνων πληθυσμών της Μακεδονίας με τη συμφωνία του Αγίου Στεφάνου το 1878 η προσπάθεια αυτή εντείνεται αρχικά με την ίδρυση σχολείων και εκκλησιών. Αυτή η προσπάθεια φυσικά θα προκαλέσει τις αντιδράσεις τόσο των γειτονικών κρατών όσο και των Τούρκων. Αμέσως μετά την εκκίνηση της βουλγάρικης προσπάθειας οι γειτονικές χώρες ιδρύουν οργανισμούς βιτρίνες για να κατευθύνουν τις προσπάθειες τους στη Μακεδονία. Οι οργανισμοί αυτοί είχαν σαν έδρα τους τη Θεσσαλονίκη, σε σχολεία και προξενεία. Οι χώρες οι οποίες εποφθαλμιούσαν τη Μακεδονία και τη Θεσσαλονίκη ήταν η Σερβία, η Βουλγαρία και η Ελλάδα.

- Η Ελλάδα είχε σαν βασικό φορέα άσκησης πολιτικής το Πατριαρχείο μετά όμως ίδρυσε την Εθνική Εταιρία (Μακεδονικό Κομιτάτο), με έδρα δράσης το ελληνικό προξενείο στη Θεσσαλονίκη (σημερινό Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα)
- Η Βουλγαρία ίδρυσε την Ανώτατο Επαναστατικό Κομιτάτο με έδρα τη Σόφια και κέντρα δράσης τα σχολεία τα οποία ίδρυσε η εξαρχία στη Μακεδονία
- Η Σερβία ίδρυσε το «εκπαιδευτικό συμβούλιο» με έδρα το Βελιγράδι και το σερβικό προ-

ξενείο Θεσσαλονίκης και με βασικό στόχο την ίδρυση σερβικών σχολείων στη Μακεδονία και τη Θεσσαλονίκη.

2. Η Συγκρότηση πολιτικών οργανώσεων

Μέχρι και την επανάσταση των Νεότουρκων η συγκρότηση πολιτικών οργανώσεων ήταν ουσιαστικά απαγορευμένη. Έτσι οι διάφορες οργανώσεις ήταν ουσιαστικά παράνομες και μυστικές. Ο πιο ασφαλής τρόπος πολιτικής δραστηριότητας ήταν οι εφημερίδες. Και οι εφημερίδες όμως έβγαιναν κυρίως με εθνοτικά και όχι πολιτικά κριτήρια ενώ η οργάνωση της Οθωμανικής κοινωνίας σε μιλιέτ (θρησκευτικές και εθνοτικές ομάδες) εμπόδιζε ακόμα περισσότερο τη συγκρότηση πολιτικών οργανώσεων. Μέχρι το 1908 το βασικό ρόλο του πολιτικού κόμματος ή συνδικάτου έπαιζαν οι λεγόμενες «λέσχες» (που ήταν κυρίως κάτω από εβραϊκό έλεγχο) και οι εφημερίδες οι οποίες προσπαθούσαν να υπερασπιστούν τα δικαιώματα των διάφορων εθνοτήτων. Οι βασικότερες λέσχες ήταν η «Club de Salonique» και η «Nouveau Club», και η «Club de l' Alliance», αποκλειστικά ισραηλιτική. Λόγω αυτής της κατάστασης και φυσικά λόγω της αυταρχικής διακυβέρνησης, και της παρακμάζουσας γεωργίας και οικονομίας (λόγω αργής εκβιομηχάνισης) οι κοινωνικές αντιθέσεις βαθαίνουν και οι ανταγωνισμοί οξύνονται. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την γέννηση του νεοτουρκικού κινήματος, των εθνικισμών και την ίδρυση της ΒΜΡΟ.

2α Η ΒΜΡΟ, οι ιδεολογικές της τάσεις και τρία κομβικά σημεία της δράσης της

Το 1893 ιδρύεται στη Θεσσαλονίκη η ΒΜΡΟ (Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση) υπό το όνομα τότε Μυστική Βουλγάρικη Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση. Όλοι οι ιδρυτές της ήταν φοιτητές του ανώτατου βουλγαρικού κολλεγίου Θεσσαλονίκης με εξαίρεση τον βούλγαρο Ιβάν Χατζινικόλοφ ο οποίος εκείνο τον καιρό εργαζόταν ως βιβλιοπώλης στη Θεσσαλονίκη και προμήθευε με βιβλία το σχολείο. Αρχικός σκοπός της οργάνω-

σης ήταν η προστασία του βουλγαρικού στοιχείου στη Μακεδονία και τη Θεσσαλονίκη.

Το 1896 εντάσσεται στην οργάνωση ο Γκότσε Ντέλτζεφ. Ο Ντέλτζεφ ήταν Βούλγαρος από την περιοχή του Κιλκίς, αποφοίτησε από το βουλγαρικό γυμνάσιο του Κιλκίς, και στη συνέχεια φοίτησε στο ανώτατο βουλγαρικό κολέγιο Θεσσαλονίκης την περίοδο 1889-1891, εκεί ο Ντέλτζεφ θα ιδρύσει την πρώτη λέσχη στο σχολείο η οποία ήταν μυστική. Σκοπός της ήταν η διανομή αριστερής επαναστατικής λογοτεχνίας στα μέλη της λέσχης που την έβρισκε από αριστερούς φοιτητές της Σόφιας. Το 1891 όπως και πολλοί συμφοιτητές του από τη Θεσσαλονίκη γίνεται φοιτητής της Στρατιωτικής σχολής της Σόφιας. Εκεί θα συσχετιστεί με το ακμάζων σοσιαλιστικό-αναρχικό κίνημα της πόλης που τότε φλέρταρε έντονα με την ιδέα της βαλκανικής σοσιαλιστικής ομοσπονδίας. Το 1895 αποβλήθηκε δια παντός από τη σχολή λόγω της δράσης του στον αναρχικό χώρο της πόλης.

Το 1891 θα συναντηθεί πρώτη φορά στη Σόφια με τον Ιβαν Χαντζινίκολοφ και θα συζητήσει το ενδεχόμενο δημιουργίας μια επαναστατικής οργάνωσης. Το 1896 γυρνά στη Θεσσαλονίκη και εντάσσεται στη ΒΜΡΟ η οποία ακόμα ήταν μια περιθωριακή οργάνωση με βασικά υποστηρικτικό ρόλο στο σλαβικό στοιχείο της πόλης. Ο Ντέλτζεφ θα αναλάβει ουσιαστικά την ηγεσία της οργάνωσης και θα αλλάξει ριζικά το καταστατικό της. Σύμφωνα με το νέο καταστατικό, σύμβολο της οργάνωσης ήταν η μαυροκόκκινη σημαία, μέλος της μπορούσε να γίνει οποιοσδήποτε κάτοικος της Μακεδονίας άνω των 18 ετών, ανεξάρτητα από τη γλώσσα που μίλαγε ή το φύλο του¹. Επίσης η οργάνωση μετονομαζόταν σε Εσωτερική Μακεδονική επαναστατική οργάνωση (Вътрешна Македонска Революционна

Организация-ВМРО), με σκοπό η ονομασία να μην περιέχει εθνικό προσδιορισμό αλλά και να δείξει ότι απορρίπτει τη συνεργασία με τα γειτονικά κράτη που διεκδικούσαν τη Μακεδονία. Το νέο καταστατικό όριζε σαφώς ότι σκοπός της οργάνωσης ήταν ο αντιτουρκικός αγώνας για την αυτονομία της Μακεδονίας, η πλήρης κοινωνική χειραφέτηση και απελευθέρωση όλων των εθνотήτων και καλούσε σε συμμετοχή όλες τις εθνότητες της Μακεδονίας. Επίσης όριζε ως μέσα πάλης την οργάνωση και την επιμόρφωση των χωρικών και τη σύσταση ένοπλων ομάδων οι οποίες θα περιπολούν στα βουνά και θα προκαλούν δολιοφθορές σε κομβικούς άξονες της τουρκικής οικονομίας. Έτσι συστάθηκαν οι επαναστατικές περιφέρειες στη Μακεδονία. Κάθε περιφέρεια ήταν υπό την εποπτεία του τοπικού νοϊνoδiна (αρχηγού) και της τσέτας του (τσέτα=βουλγ. η ομάδα) η οποία έπρεπε να αποτελείται από ντόπιους χωρικούς. Όλοι οι νοϊνoдiна ήταν εκπρόσωποι στην κεντρική επιτροπή της οργάνωσης και στέλνονταν ως εκπρόσωποι ύστερα από εκλογές στην αντίστοιχη περιφέρεια.

Λόγω αυτής της τακτικής και της μεθοδικής προσήλωσης των μελών σε αυτήν από το 1895 μέχρι το 1902 η ΒΜΡΟ είχε γίνει η μεγαλύτερη επαναστατική οργάνωση στη Μακεδονία και είχε εκτοπίσει πλήρως ή αφομοιώσει τις διάφορες σοσιαλιστικές γκρούπες της Βουλγαρίας και της Σερβίας που επίσης είχαν αρχίσει να έχουν παρουσία στη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία. Σε πολλά σημεία της Μακεδονίας όπου η οργάνωση ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής (Σέρρες, Δράμα, Μπίτολα, Στρούμιτσα, Καστοριά) είχαν πετύχει μέσω των όπλων την μη είσοδο των Οθωμανών φοροεισπρακτόρων στα χωριά.

Στο μεταξύ η ΒΜΡΟ μέχρι το 1903 ως βασικό ένοπλο αντίπαλο είχε πέρα από την τουρκική

1. Σε αντίθεση με άλλα κινήματα της εποχής όπως αυτό του Μακεδονικού αγώνα οι γυναίκες είχαν έντονη δράση μέσα στην οργάνωση. Ο Ντέλτζεφ ήθελε να εγκαταστήσει τοπικά δικαστήρια για τις διαφορές μεταξύ των χω-

ρικών και να οργανώσει ομάδες γυναικών στα χωριά για τροφοδοσία, καταλύματα, επιδιόρθωση ρουχισμού και μεταφορά μηνυμάτων- Ιστορία του ελληνικού έθνους τόμος ΙΔ σελ 225

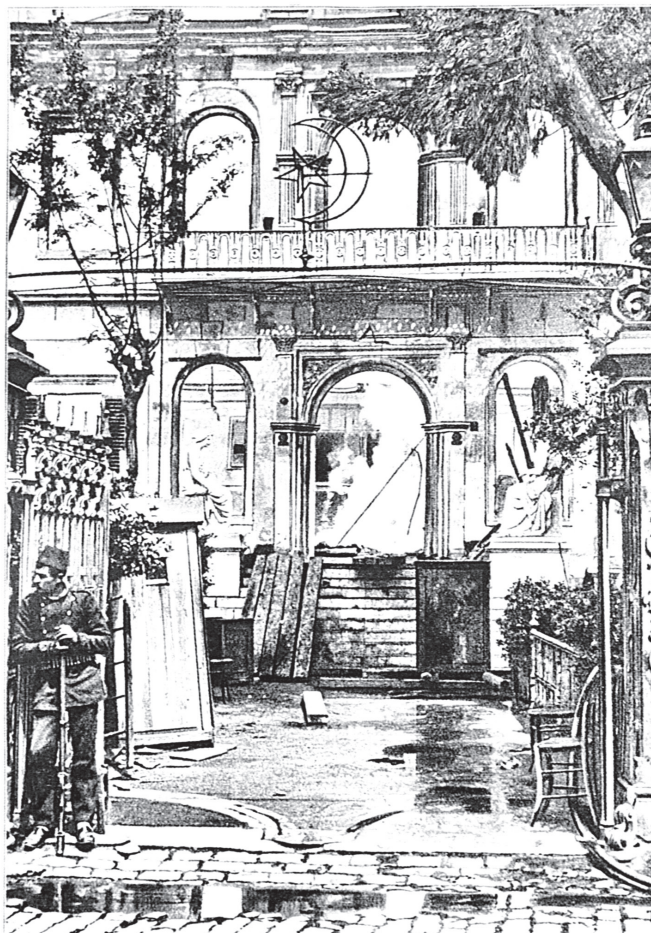
αστυνομία, την εταιρεία βιτρίνα της Βουλγαρίας στη Μακεδονία, την Ανώτατη Επαναστατική Κομιτία. Αυτό θα οδηγήσει σε ένοπλες συμπλοκές μεταξύ της ΒΜΡΟ και της Κομιτάτου στην Δράμα και στη Θεσσαλονίκη το 1900 και το 1901. Μετα το 1901 η Βουλγαρία συνειδητοποιεί ότι είναι αδύνατο να ελέγξει την ΒΜΡΟ στρατιωτικά και ξεκινά την προσπάθεια διείσδυσης σε αυτή μέσω της δεξιάς φράξιας της οργάνωσης. Η βουλγάρικη κυβέρνηση της εποχής ανέγνωσε σωστά ότι μέσα στην οργάνωση υπήρχαν δυο βασικές πτέρυγες, η πλειοψηφική αριστερή πτέρυγα που είχε υπό τον έλεγχο της την κεντρική Μακεδονία και την περιοχή του Κρούσεβο και η δεξιά πτέρυγα με βασικές περιοχές την πόλη των Σκοπίων, τις περιοχές της Φλώρινας και της Κοζάνης. Η φράξια αυτή αποκαλούνταν συχνά και ως Βουλγαρόφιλη ή Κεντρική καθώς διαφωνούσε με την Αριστερή πτέρυγα στο ζήτημα των εθνοτήτων και στο ζήτημα της προσάρτησης της Μακεδονίας ή όχι στο βουλγαρικό κράτος.

2β Βασικές εσωτερικές διαφοροποιήσεις και καταβολές

Βασικές θέσεις της αριστερής φράξιας ήταν η πλήρης αυτονόμηση της Μακεδονίας με όλες τις εθνότητες ίσες το εσωτερικό της, και η ένταξη της Μακεδονίας σε μια βαλκανική ομοσπονδία. Από το 1890 και μετά αυτή η ιδέα αποκτά όλο και πιο κομβικό ρόλο στη ρητορική της βουλγαρικής και σερβικής αριστεράς και του αναρχικού κινήματος της εποχής. Μάλιστα μετά το 1910 η ιδέα επικρατεί καθολικά

στον αριστερό και αναρχικό χώρο και επηρεάζει κομβικά όλες τις κινηματικές διαδικασίες στον βαλκανικό χώρο, και με τις διάφορες μεταλλάξεις της την βλέπουμε να σβήνει μετά το 1949 οριστικά. Η ιδέα ξεκίνησε από παλαιότερους βούλγαρους διανοητές που μιλούσαν για μια Σοσιαλιστική Βαλκανική Ομοσπονδία. Σε συνδυασμό με εθνικιστικά ιδεολογήματα της εποχής όπως αυτό του πανσλαβισμού η ιδέα βρήκε μεγάλη απήχηση κυρίως μεταξύ των ομάδων της Μακεδονίας που δεν είχαν σαφώς συγκροτημένες εθνικές ταυτότητες δηλαδή μεταξύ των Βλάχων της Μακεδονίας και των Σλάβων οι οποίοι και αποτέλεσαν και τις δύο ομάδες που συμμετείχαν μαζικά στην οργάνωση. Η ιδέα της Βαλκανικής Ομοσπονδίας αποτέλεσε τότε τόσο από τη ΒΜΡΟ όσο και από τα εργατικά και κομμουνιστικά κόμματα των γειτονικών χώρων, την βασική κινηματική απάντηση στην ανάπτυξη της εθνικιστικής ρητορικής από τις γύρω χώρες. Παρόλα αυτά η συνύπαρξη των αριστερών ιδεών και των εθνικιστικών ιδεολογημάτων μέσα στην ίδια οργάνωση θα οδηγήσει τους ηγέτες της ΒΜΡΟ μετά το 1903 σε θολές ιδεολογικές αναζητήσεις και σε μια όλο και εμφανέστερη κλήση προς τον βουλγάρικο εθνικισμό. Η Βουλγαρία όμως δεν θα θέσει ποτέ πλήρως την ΒΜΡΟ υπό τον έλεγχο της παρά μόνο μετά το 1915 όταν η οργάνωση είχε παρακμάσει αρκετά λόγω των συνεχόμενων διασπάσεων και ένοπλων αντιπαράθεσεων μεταξύ τις αριστερής και της δεξιάς φράξιας.

1903
Ανατίναξη της Οθωμανικής
Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη απο
του Βαρκάρηδες

2η Έναρξη της ένοπλης πάλης, και τα 3 βασικά περιστατικά

Το 1897 ο Ντέλτζεφ συγκροτεί την πρώτη ένοπλη ομάδα στη Μακεδονία. Σκοπός της ομάδας ήταν η ληστείες πλούσιων Τούρκων στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης για την ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών και για να γεμίσουν τα ταμεία της οργάνωσης. Επίσης η οργάνωση δημιουργούσε πρόβλημα στη διακίνηση γυναικών των Τούρκων πασάδων καθώς παραδοσιακά οι πασάδες προμηθεύονταν γυναίκες από τις περιοχές γύρω από τη Θεσσαλονίκη και στην είσπραξη φόρων (κρατικών αλλά και εκκλησιαστικών) κατά βάση από περιοχές με αγροτικούς πληθυσμούς, όπου η οργάνωση ήταν δημοφιλής. Το αποκορύφωμα αυτής της τακτικής ήταν η απαγωγή της Έλεν Στόουν το 1901 από τη Μπίτολα, αυτό που διεθνώς ονομάζεται και ως Ellen Stone Affair.

Το 1901 ένας αρχηγός τοπικής τσέτας από τις Σέρρες και φιλόδοξος οπλαρχηγός Γιάνε Σαντάνσκι, μέλος της αριστερής φράξιας, υπό τις οδηγίες του Ντέλτζεφ απαγάγει την Ellen

Stone ιεραπόστολο στη Μπίτολα και γυναίκα του αμερικανού πρόξενου εκεί. Μαζί της απαγάγει και την βουλγάρα υπηρέτρια της από τα Σκόπια. Σκοπός του εγχειρήματος είναι να ζητήσουν λύτρα αλλά και να τραβήξουν την προσοχή της αμερικανικής κοινής γνώμης στο ζήτημα της αυτονομίας της Μακεδονίας. Η απαγωγή κράτησε επτά μήνες περίπου με τις κρατούμενες να μετακινούνται διαρκώς μεταξύ Θεσσαλονίκης Σερρών. Η απαγωγή θα λήξει με την απελευθέρωση των δύο γυναικών στην περιοχή του Μπάνσκο και την είσπραξη μεγάλου χρηματικού ποσού. Δημοσιεύματα της εποχής μιλάνε για Stockholm syndrome μεταξύ της Stone και του Σαντάνσκι ενώ σε δηλώσεις τους ανέφεραν ότι έτυχαν ιδιαίτερα καλής μεταχείρισης από τους απαγωγείς. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της απαγωγής η βουλγάρα υπηρέτρια της Stone γέννησε ένα υγιέστατο μωρό σε άγνωστη τοποθεσία. Ήταν η πρώτη υπόθεση «τρομοκρατίας» που απασχόλησε τον αμερικανικό τύπο και εισήγαγε το «terrorism» στο πολιτικό λεξιλόγιο των ΗΠΑ.

Από το 1902 μέχρι το 1903 η ΒΜΡΟ συνεχίζει την δράση της στην ύπαιθρο, οι ένοπλες ομάδες της πληθαίνουν και συνεχίζουν να αυξάνουν σε μέγεθος υποστηριζόμενες πλέον και από βλάχους της υπαίθρου αλλά και από εποχιακούς εργάτες της Θεσσαλονίκης. Λόγω της αδυναμίας εύρεσης όπλων για τόσο μεγάλο αριθμό μαχητών η ΒΜΡΟ αποφασίζει να στραφεί προς τους βομβαρδισμούς καθώς οι βόμβες μπορούσαν να παρασκευαστούν φτηνά, γρήγορα, μαζικά και κυρίως «εσωτερικά της Μακεδονίας» χωρίς δηλαδή να χρειάζεται να διαπραγματευτούν οπλισμό με την Βουλγαρία (κάτι που δημιουργούσε σταδιακά ερείσματα της Βουλγαρίας μέσα στην οργάνωση)*. Έτσι το 1902 η ΒΜΡΟ δημιουργεί στο Κιουστεντίλ και στο Μπουργκάς της Βουλγαρίας εργαστήρια παραγωγής δυναμίτιδας με σκοπό να χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά σε επιχειρήσεις της. Αυτά τα εργαστήρια θα φτιάξουν τελικά τις βόμβες για την επόμενη μεγάλη επιχείρηση της, τους βομβαρδισμούς του Γκεμίτζιτε ή όπως αναφέρονται κυρίως στην Ελλάδα ως οι βαρκάρηδες της Σαλονίκης (οι σχέσεις των

βαρκάρηδων με την οργάνωση παραμένουν ακόμα ασαφείς, το σίγουρο είναι ότι τελικά η ΒΜΡΟ είδε στο πρόσωπο τους κάποιους «έτοιμους» να κάνουν μια δουλειά για αυτήν).

Τον Απρίλιο του 1903 η οργάνωση με δύναμη κρούσης τους νεαρούς μαθητές του Mihail Gerdzhikov και του Slavi Merdjanov (βούλγαρων αναρχικών και προσωπικών φίλων του Ντέλτζεφ από τη Σόφια) τους λεγόμενους γκεμίτζιτε επιτίθεται στην Θεσσαλονίκη και κυριολεκτικά την ισοπεδώνει. Καταστρέφει την Οθωμανική Εθνική Τράπεζα, και βυθίζουν 2 γαλλικές φρεγάτες στο λιμάνι. Επίσης καταστρέφουν την Ανωτάτη Γερμανική Σχολή Θεσσαλονίκης, εκτροχιάζουν ένα τρένο στα περίχωρα της πόλης, χωρίς να τραυματίσουν κανένα επιβάτη, και βομβαρδίζουν όλους τους σταθμούς φωταερίου της Θεσσαλονίκης καθώς και το υδραγωγείο της πόλης κόβοντας έτσι το φως και το νερό σε όλη τη πόλη, ανατίναξαν το καφέ Αλάμπρα (τραυματίζοντας ένα γκαρσόνι) και χτύπησαν τζαμιά της πόλης μέσα σε ένα βράδυ ενώ έβαλαν πλήθος βομβών στις γειτονιές ανατολικά της πόλης που κατοικούσαν

τούρκοι αξιωματούχοι. Η επίθεση θα οδηγήσει στο να κηρυχθεί στρατιωτικός νόμος στη πόλη και στο να συλληφθούν τα περισσότερα μέλη της ΒΜΡΟ στη Σαλονίκη αλλά και του ανώτατης επαναστατικού κομιτάτου. Εδώ ξεκινάει ένα σημείο καμπής για την ιστορία της οργάνωσης και του επαναστατικού κινήματος στη Μακεδονία γενικά.

Ένα χρόνο πριν είχε εισχωρήσει στην οργάνωση ο Ιβαν Γκαρβάνοφ, βούλγαρος σκληρός εθνικιστής ο οποίος στα πρώτα χρόνια της δράσης του ήταν φανατικός πολέμιος της ΒΜΡΟ. Ο Γκαρβάνοφ είχε ενταχθεί τους κόλπους της οργάνωσης ως μέλος της δεξιάς πτέρυγας και είχε δώσει αρκετή δύναμη στον εθνικιστικό λόγο μέσα στην οργάνωση. Υποστήριζε ανοιχτά τη συνεργασία με τη Βουλγαρία και προσδοκούσε όχι τόσο σε μια επανάσταση αλλά σε μια εξέγερση η οποία θα προκάλούσε την οργή των Τούρκων εναντίων των Σλάβων και στη συνέχεια την πρόκληση βούλγαρο-ρωσικής επίθεσης ενάντια της Τουρκίας. Η ρητορική αυτή βρήκε απέναντι της τους βασικούς ηγέτες της αριστερής πτέρυγας, τους Ντέλτζεφ, Σαντάνσκι, Πέτροφ και Τσακαλάρωφ. Ένα μήνα ακριβώς μετά τους βομβαρδισμούς στη Θεσσαλονίκη και ενώ πολλά μέλη της οργάνωσης είχαν συλληφθεί κυρίως στα αστικά κέντρα, ο Γκαρβάνοφ κατέδωσε στις τουρκικές αρχές τους ηγέτες της αριστερής πτέρυγας, με αποτέλεσμα τον Μάιο του 1903 και ενώ ο Ντέλτζεφ κατευθύνονταν προς τη Βουλγαρία με την τσέτα του, να τον περιμένουν τούρκοι στρατιώτες στην Μπάνιτσα Σερρών, οι οποίοι ύστερα από συμπλοκή καταφέρνουν να τον σκοτώσουν. Έτσι η οργάνωση έχασε τον πιο χαρισματικό ηγέτη της, βασικό αρχιτέκτονα της ιδεολογίας της και της πρακτικής, και το πιο αναγνωρίσιμο όνομα αντάρτη στους μακεδόνες χωρικούς.

Πριν ακόμα προλάβουν να επεξεργαστούν το ζήτημα της δολοφονίας του Ντέλτζεφ ο Γκαρμπάνοφ εγκαινιάζει την πολιτική της γενικής εξέγερσης. Έτσι τον Αύγουστο του 1903 η ΒΜΡΟ θέτει σε εφαρμογή το πιο μεγάλο σχέδιο της, την εξέγερση του Ίλιντεν, η οποία έγινε με βάση τις επαναστατικές περιφέρειες που είχε δημιουργήσει η οργάνωση. Την ημέρα της

γιορτής του προφήτη Ηλία, η οργάνωση παρά τις εσωτερικές της διαφωνίες, ξεκινά την εξέγερση με εστίες σε όλη τη Μακεδονία και τη Θράκη, ενώ ξεκινά νέα σειρά βομβαρδισμών στις πόλεις της Μακεδονίας και στη Θεσσαλονίκη κυρίως εναντίων τρένων και στρατιωτικών στόχων. Η εξέγερση κράτησε σχεδόν ένα μήνα. Στις Σέρρες και στη Δράμα, οι τσέτες των επαναστατών του Σαντάνσκι κατάφεραν να υπερνικήσουν μεγάλες μονάδες του τουρκικού στρατού. Πρέπει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια της εξέγερσης δημιουργήθηκαν και δύο κομμούνες, η Δημοκρατία του Κρούσεβο, και η δημοκρατία της Στράτζας*, η πρώτη έγινε από τον Νικόλα Κάρεβ, οπλαρχηγό της ΒΜΡΟ στο Κρούσεβο και μέλος του εργατικού σοσιαλιστικού κόμματος της Βουλγαρίας, μαζί με τον Πίτου Γκούλι, τον πιο γνωστό Αρουμάνο οπλαρχηγό της ΒΜΡΟ, και η δεύτερη από τον Mihail Gerdzhikov, τον επικεφαλής της ομάδας των Βαρκάρηδων της Θεσσαλονίκης.

2δ Η μετά-Ιλιντεν εποχή και η παρακμή της οργάνωσης με φόντο τη Θεσσαλονίκη

Μετά το Ίλιντεν η οργάνωση παρακμάζει γρήγορα, χάνοντας την υποστήριξη των χωρικών. Αυτό το φαινόμενο (μοναδική εξαίρεση η περιοχή των Σερρών) έχει ως βάση το γεγονός ότι μετά την ήττα του Ίλιντεν οι χωρικοί φοβούνταν την επανάσταση καθώς τα αντίποινα των Τούρκων ήταν πολύ σκληρά.

Επίσης η οργάνωση μπαίνει σε μια φάση εσωτερικής διαμάχης με τα μέλη να κάνουν συνεχείς απόπειρες δολοφονίας μεταξύ της δεξιάς και της αριστερής πτέρυγας. Από το 1904-1905 και μετά η ΒΜΡΟ βγάζει προς τα έξω ένα όλο και πιο φιλοβουλγαρικό πρόσωπο. Αυτό είχε να κάνει με το γεγονός ότι η δεξιά φράζια είχε αναλάβει την ηγεσία της οργάνωσης μετά το θάνατο του Ντέλτζεφ, ενώ πολλοί μετριοπαθείς οπλαρχηγοί και ηγέτες έβλεπαν τη στήριξη από τη Βουλγαρία ως μονόδρομο κυρίως λόγω της έναρξης του περιβόητου «Μακεδονικού Αγώνα» και την αποστολή ελλήνων αξιωματικών και ανταρτών στο μακεδονικό χώρο με σκοπό να πνίξουν το αυτονομιστικό κίνημα στη Μακεδονία. Επίσης οι μακεδονομάχοι

με την τακτική τους βοήθησαν τους σλαβικούς πληθυσμούς να χαράξουν μια πιο φιλοβουλγαρική πορεία.

Μετά το 1905 η οργάνωση ανακάμπτει σε αριθμούς και γίνεται πάλι πολυπληθής, χαράζοντας όμως διαφορετική πολιτική ανά περιοχή. Στις περισσότερες περιοχές οργανώνει και συσπειρώνει τους Σλάβους χωρικούς ενάντια στους μακεδονομάχους Έλληνες, μοναδική εξαίρεση αποτελεί η περιοχή των Σερρών που λόγω της έντονης παρουσίας του σλαβικού στοιχείου και της παρουσίας του Σαντάνσκι οι συγκρούσεις μεταξύ κοινοτήτων ήταν σπανιότερες και η δράση των μακεδονομάχων περιορισμένη. Ο Σαντάνσκι με την τσέτα του θα δολοφονήσει τους Γκαρβάνοφ και Σαράφοφ, τους πιο γνωστούς ηγέτες της δεξιάς φράξιας της ΒΜΡΟ και ηθικούς αυτουργούς της δολοφονίας του Ντέλτζεφ. Τότε η βουλγάρικη εκκλησία θα επικηρύξει τον Σαντάνσκι. Το 1908 η ΒΜΡΟ πραγματοποιεί συνέδριο στη Θεσσαλονίκη όπου επισημοποιείται η διάσπαση. Η αριστερή φράξια τότε θα συνεργαστεί με τους Νεότουρκους ενώ από μέσα της θα ξεπηδήσουν πληθώρα οργανώσεων επαναστατικών και εργατικών που θα παίξουν κομβικό ρόλο στο εργατικό κίνημα της πόλης.

2ε Η ΒΜΡΟ, οι Νεότουρκοι, και η Φεντερασίον

Το 1908 γίνεται η επανάσταση των Νεότουρκων με υποσχέσεις και εξαγγελίες για ευρύ πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και παραχώρησης συνταγματικών δικαιωμάτων. Αμέσως, πέρα από τις πολλές απεργίες που ξεσπούν, έχουμε μια άνοιξη από πολιτικές οργανώσεις. Μέσα σε αυτές ιδρύονται στη Θεσσαλονίκη το Ομοσπονδιακό Εργατικό Αρμένικο Κόμμα, η Φεντερασίον, οι Βουλγάρικες Συνταγματικές Λέσχες και το Εργατικό Ομοσπονδιακό Κόμμα Βουλγαρίας καθώς και άλλα σοσιαλιστικά εργατικά κόμματα.

Το Ομοσπονδιακό Αρμένικο Κόμμα επηρεαζόταν άμεσα από τους σοσιαλιστικούς κύκλους της Ρωσίας και της Αρμενίας εκείνη την εποχή, ενώ το Εργατικό Ομοσπονδιακό Κόμμα Βουλγαρίας αποτελούσε την φυσική συνέχεια της

αριστερής πτέρυγας της ΒΜΡΟ. Μέλη του ήταν οι αριστεροί ηγέτες της ΒΜΡΟ, όπως ο Σαντάνσκι και ο Βλάχοβ. Το κόμμα θα ιδρυθεί το 1909 και θα λειτουργήσει για ακριβώς ένα χρόνο. Βασικός του στόχος είναι η εκπροσώπηση από κοινού του σλαβικού στοιχείου στο τουρκικό κοινοβούλιο. Γενικά ο Σαντάνσκι και ο κύκλος του θεώρησε την πολιτική περί ισότητας των εθνοτήτων των Νεότουρκων ως την καλύτερη ευκαιρία για να δημιουργήσει αναίμακτα πλέον την βαλκανική ομοσπονδία που ονειρευόταν, έτσι αποφάσισε να συνεργαστεί με τους νεότουρκους. Αυτό έγινε αντικείμενο έντονης κριτικής από τα αριστερά κόμματα της Βουλγαρίας καθώς θεωρήθηκε προδοσία.

Παρόλα αυτά το κόμμα θα παύσει τη λειτουργία του μετά τις πιέσεις που άρχισαν οι Νεότουρκοι να ασκούν στις πολιτικές οργανώσεις της Θεσσαλονίκης λόγω των συχνών απεργιών που είχαν ξεσπάσει, και λόγω της σχέσης πολλών μελών των οργανώσεων αυτών με απεργίες στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη. Τα περισσότερα μέλη της οργάνωσης αυτής όπως ο Σαντάνσκι και ο Βλάχοβ θα ενταχθούν στους κύκλους της Φεντερασίον και θα αποτελέσουν την βασική ομάδα Βούλγαρων που πλαισίωνε τον Μπεναρόγια στη πόλη. Ο Βλάχοβ θα υπάρξει από τους πρώτους που θα υποστηρίξει την δημιουργία Εργατικού Κέντρου στη Θεσσαλονίκη και θα γίνει βασικός εργάτης της Φεντερασίον στο σλαβόφωνο κομμάτι της οργάνωσης.

Το 1909 οι Σαντάνσκι, Βλάχοβ και Μπεναρόγια, θα συμμετάσχουν από κοινού στον *Στρατό της Ελευθερίας* προς την Κωνσταντινούπολη που είχε ως σκοπό να τερματίσει την απόπειρα του Σουλτάνου να θέσει τέρμα στη κυριαρχία των Νεότουρκων και να επαναφέρει στην εξουσία τον νόμο της Σαρίας.

Μετά την αποτυχία του κινήματος του σουλτάνου, λόγω της αύξησης της επιρροής των σοσιαλιστικών ομάδων, οι Νεότουρκοι φυλακίζουν τον Μπεναρόγια και διαλύουν τις οργανώσεις του Σαντάνσκι και του Βλάχοβ. Ο Σαντάνσκι τότε θα επιστρέψει στη Θεσσαλονίκη και θα μπει σε μια σειρά βραχύβιων πολιτικών αριστερών οργανώσεων σε μια προσπάθεια

του να επανενταχθεί ξανά στην οργάνωση και να την στρέψει προς τα αριστερά. Τελικά με την έναρξη των βαλκανικών πολέμων ο Σαντάνσκι όπως και πολλοί ακόμα οπλαρχηγοί της ΒΜΡΟ, αριστεροί και δεξιοί, θα συμμετάσχουν ως εθελοντές στον βουλγαρικό στρατό. Η θέση του Σαντάνσκι θα επιδεινωθεί ακόμα περισσότερο όταν κατά τον Β΄ βαλκανικό πόλεμο θα αποσύρει τη στήριξη του στο βουλγαρικό στράτευμα, με αποτέλεσμα η Βουλγαρική κυβέρνηση να τον επικηρύξει εκ νέου. Στις αρχές του 1909 ο Σαντάνσκι μαζί με δύο ακόμα πρώην μέλη της ΒΜΡΟ θα δεχτούν πυροβολισμούς στο κέντρο της Θεσσαλονίκης από Βούλγαρους εθνικιστές. Το αποτέλεσμα θα είναι αυτός να τραυματιστεί σοβαρά και οι άλλοι δύο να πεθάνουν. Ο Σαντάνσκι τελικά θα πεθάνει πιο μετά τον Απρίλιο του 1915 στο Νευροκόπι όπου θα τον εκτελέσουν τοπικοί αντάρτες της ΒΜΡΟ.

2στ Το τέλος της ΒΜΡΟ

Με τον Θάνατο του Σαντάνσκι ουσιαστικά κλείνει το ιστορικό κεφάλαιο του κινήματος της μακεδονικής αυτονομίας. Την ηγεσία της οργάνωσης αναλαμβάνει ο Τοντόρ Αλεξάντροφ, οπλαρχηγός ο οποίος κινούνταν ανάμεσα στον βουλγαρικό εθνικισμό, τον πανσλαβισμό και τις σοσιαλιστικές ιδέες. Σκοπός του ήταν να συνδυάσει όλες τις αντίπαλες ιδεολογίες που είχαν προκαλέσει το σχίσμα στην οργάνωση (κυρίως τώρα που είχαν πεθάνει όλοι ο παλιοί ηγέτες της οργάνωσης). Η οργάνωση όμως από το 1906 και μετά είχε γίνει σαφώς εθνικιστική και ο ρόλος που καλούνταν να επιτελέσει ήταν βασικά η προστασία των Σλάβων της Μακεδονίας από τους Έλληνες και από τους Σέρβους ενώ οι όποιες σοσιαλιστικές εξαγγελίες της οργάνωσης είχαν χάσει τον διακοινοτικό τους χαρακτήρα και αναφέρονταν πλέον μόνο στο σλαβικό στοιχείο.

Μετά το 1921 η οργάνωση μπαίνει σε μια περίοδο σύντομου φλερτ με την κομμουνιστική διεθνή της Σοβιετικής Ένωσης. Η αποτυχία των διαπραγματεύσεων θα είναι και ο επιθανάτιος ρόγχος της όποιας αριστερής λογικής μέσα στην οργάνωση. Μετά από αυτό, το

1925 η οργάνωση θα διασπαστεί εκ νέου σε ΒΜΡΟ και ΒΜΡΟ-ενωτική. Η πρώτη θα πάρει σαφώς εθνικιστική γραμμή και θα συνεργαστεί με τους κροάτες εθνικιστές την περίοδο του μεσοπολέμου ενώ οι αμερικάνοι αξιωματούχοι θα αναφέρουν πως πρόκειται για τους καλύτερους πληρωμένους δολοφόνους της Ευρώπης, η δεύτερη θα ενταχθεί στους κόλπους της Κομμουνιστικής Διεθνούς, θα έχει γραμμή καθαρά φιλοσοβιετική, θα συνεργαστεί στενά με το ΚΚΕ ενώ θα αποτελέσει τη βασική μήτρα δημιουργίας του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Συμπληρωματικές σημειώσεις πρώτου μέρους

1. Η ΒΜΡΟ δεν είχε συνολικά σοσιαλιστικό χαρακτήρα. Στις αρχές της όμως παρά τους πολλούς εθνικιστές στους κόλπους της, είχε έναν σαφή χαρακτήρα αγροτικού ομοσπονδιακού σοσιαλισμού κάτι το οποίο είναι αποδεκτό ακόμα και από την δεξιά ελληνική βιβλιογραφία. Η ιστορική σύγχυση οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι Βερχοβιστές προσπαθούσαν να ανταγωνιστούν ή να διεισδύσουν στην οργάνωση, ενώ πολλές φορές παρουσιάζονταν ως μέλη της ΒΜΡΟ και προκαλούσαν καταστροφές στα χωριά της Μακεδονίας. Επίσης η σύγχρονη βουλγαρική ιστοριογραφία τείνει να υποτιμά ή και να αποκρύπτει τα αριστερά χαρακτηριστικά της οργάνωσης και να δίνει έμφαση στο εθνικιστικό κομμάτι. Για πληροφορίες: ιστορία του ελληνικού έθνους τόμος ΙΔ σελ223- 225 και σελ 257-προτάσεις Σαντάνσκι στο τουρκικό κοινοβούλιο, Andrew Ross- Macedonia and the Macedonians page 94-95.σε περίπτωση γνώσης βουλγαρικών βλ και το βιβλίο Εθνική απελευθέρωση και αντιεξουσιαστικός φεντεραλισμός-Σόφια 1992.Μαζάουερ Θεσσαλονίκη η πόλη των φαντασμάτων-σελ 307-325

2. Για την κομμούνα της Στράτζας και του Κρούσεβο λίγα έχουν γραφτεί στην ελληνική βιβλιογραφία. Στην ιστορία του ελληνικού έθνους τόμος ΙΔ σελ 231 έχουμε μια μικρή αναφορά στις διακηρύξεις της Παίρνουμε τα

όπλα κατά της τυρρανίας στο όνομα της ελευθερίας και του ανθρωπισμού, χωρίς φυλετικές διακρίσεις. Πρόκειται ουσιαστικά για απόσπασμα από την διακήρυξη του Κρούσεβο. βλ Εθνική απελευθέρωση και αντιεξουσιαστικός φεντεραλισμός-Σόφια 1992.

3. Ο αριθμός των μαχητών της οργάνωσης παραμένει ουσιαστικά άγνωστος. Τα τουρκικά αρχεία μιλούν για 20.000 μέλη σε όλη τη Μακεδονία αλλά από αυτούς τα ένοπλα σώματα αριθμούσαν περί τα 5.000 άτομα. Δεδομένου των αριθμών και των συσχετισμών αρρένων και γυναικών στη πληθυσμιακή σύνθεση της Μακεδονίας προκύπτει με σχετική ασφάλεια ότι στους υπόλοιπους «επικουρικούς» 15.000 συμμετείχαν μαζικά γυναίκες. Τα τουρκικά αρχεία δεν κάνουν σαφή αναφορά όμως σε αυτό. Σύμφωνα με τα επίσημα απογραφικά αρχεία της οθωμανικής αυτοκρατορίας συνολικά στον πληθυσμό οι άντρες ήταν ελαφρώς περισσότεροι από τις γυναίκες όμως στην ηλικιακή κατηγορία από 15-49 (την ενεργή κατηγορία του πληθυσμού) παρατηρείται κατά μέσο όρο αναλογία 1-1, Νικολάι Τοντόροφ η βαλκανική πόλη 15-19ος αιώνας τόμος Β σελ 497 εκδόσεις θεμέλιο.

4. Για πληροφορίες σχετικά με την σχέση της ΒΜΡΟ με την Κομμουνιστική Διεθνή υπάρχει πλήθος άρθρων και βιβλιογραφίας στο ιντερνέτ.

5. Σχετικά με την αντιπαράθεση αριστερών και δεξιών μέσα στη ΒΜΡΟ στην πρώτη φάση της πολλά έχουν γραφτεί και ειπωθεί. Πληροφορίες για αυτό το θέμα παρέχονται στα βιβλία Απελευθερωτικοί αγώνες και αντιεξουσιαστικός φεντεραλισμός-Σόφια 1992, Macedonia and the Macedonians-Andrew Ross, στην μελέτη του Ιωάννη Μέγα-Οι αναρχικοί Βαρκάρηδες της Θεσσαλονίκης του 1903, SALVATION ABROAD: MACEDONIAN MIGRATION TO NORTH AMERICA AND THE MAKING OF MODERN MACEDONIA, 1870-1970 –Γιώργου Μιχαηλίδη-Maryland 2005, Robert Kaplan-φαντάσματα των Βαλκανίων, Ιστορία του ελληνικού έθνους τόμος ΙΔ σελ 223 διαβάζουμε «είχαν εμφανιστεί διάφορες επαναστατικές επιτροπές που ενεργούσαν με καχυποψία ακό-

μα και εχθρότητα προς την Εξαρχία[...] σκοπός τους ήταν η διάδοση επαναστατικών σοσιαλιστικών αλλά και εθνικιστικών ιδεών μεταξύ των χωρικών[...] επειδή οι περισσότεροι ήταν σοσιαλιστές(μερικοί μάλιστα και εξτρεμιστές ή και μηδενιστές)» και παρακάτω διαβάζουμε «η συνεργασία μερικών με την Εξαρχία αύξησε τις διαφορές μεταξύ τους[...] από την αρχή το κίνημα ήταν χαλαρό και οι αρχηγοί διαιρεμένοι» βλέπε επίσης τη διαμάχη Τσακαλάρωφ και Γιακόφ στο χωρίο Κονοπλάτι σελ 226. Επίσης σελ 257 δεύτερη και τέταρτη παράγραφος. Επίσης ο Μαζάουερ στο Θεσσαλονίκη η πόλη των φαντασμάτων επεξηγεί πλήρως το ζήτημα των εσωτερικών διαφωνιών και την σύγκρουση με τους εθνικιστές της Σόφιας χαρακτηριστικά αναφέρει σε ένα σημείο: από ένα σημείο και μετά ο Σαντάνσκι και η ομάδα του δεν ελέγχονταν ουσιαστικά από την οργάνωση.

6. Σύμφωνα με τους John Reed και Robert Kaplan αλλά και τον μακεδονομάχο Γυπάρη η αντάρτες της ΒΜΡΟ ζούσαν ληστεύοντας τράπεζες και εκκλησίες και απειλώντας πλούσιους τούρκους μεγαλοτσιφλικάδες.

Μέρος δεύτερο

Ο Μακεδονικός Αγώνας

Εισαγωγή

Με τον όρο Μακεδονικός Αγώνας εννοούμε -στην επίσημη ελληνική ιστοριογραφία- την ένοπλη προσπάθεια αντάρτικων ομάδων του ελληνικού κράτους την περίοδο 1904-1908 στην περιοχή της Οθωμανικής τότε Μακεδονίας. Ο όρος είναι καθαρά Ελληνικός και ανάλογα το ποια εθνική ιστοριογραφία διαβάζουμε, τα ίδια γεγονότα αναονοματοδοτούνται διαφορετικά. Χαρακτηριστικά στην Βουλγάρικη και «Μακεδονική» ιστοριογραφία αναφέρεται ως *воръжена гръцка пропаганда в македония*-ένοπλη ελληνική προπαγάνδα στη Μακεδονία. Από την ονομασία των γεγονότων και μόνο, είναι εμφανές ότι η επίσημη Βουλγαρική ιστορία έχει μια στάση όχι απλά

εχθρική ως προς τα γεγονότα (κάτι αναμενόμενο έτσι και αλλιώς) αλλά μια στάση συκοφαντική και ενοχοποιητική ως προς αυτά. Ο Μακεδονικός Αγώνας συμβατικά μπορούμε να πούμε ότι ξεκινά με τον τερματισμό της εξέγερσης του Ίλιντεν και τερματίζεται το 1908 με την εξέγερση των Νεότουρκων και την υποθετική παραχώρηση ισονομίας στις εθνότητες. Ποια ήταν τα βασικά χαρακτηριστικά του όμως και κυρίως γιατί ξεκίνησε;

Μια σύντομη περιγραφή της μορφής του Μακεδονικού Αγώνα και των εθνικισμών

Αρχικά πρέπει να δούμε πως δομήθηκε ο Μακεδονικός Αγώνας. Τα γεγονότα τα οποία οδήγησαν στην ένοπλη ελληνική προσπάθεια στην περιοχή είναι σαφώς συνδεδεμένα με την άνοδο του βουλγάρικου ζητήματος την περίοδο 1900-1903, την δημιουργία της ΒΜΡΟ(ΕΜΕΟ) και του Ανώτατου Επαναστατικού Κομιτάτου της Σόφιας και την δράση των οργανώσεων αυτών στην περιοχή τα προηγούμενα χρόνια. Πρέπει να τονιστεί εδώ ότι τόσο η Βουλγαρία όσο και η Ελλάδα ήταν δυσारेσσημένες με τα σύνορά τους, εξού και η ανάπτυξη των αντιστοίχων εθνικισμών και μεγαλοϊδεατισμών (μεγάλη Ελλάδα, μεγάλη Βουλγαρία). Η μικρή έκταση των κρατών και η ύπαρξη ομόγλωσσων πληθυσμών έξω από την εδαφική επικράτεια τους, φούντωνε και συντηρούσε τον εθνικισμό στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας και της Βουλγαρίας οι οποίες τον είχαν ανάγκη τόσο για να ομογενοποιήσουν το εσωτερικό τους και να συγκροτήσουν εθνική ταυτότητα, όσο-και κυρίως-για να τροφοδοτήσουν πολιτικά τις πολεμικές τους μηχανές ώστε να συμμετάσχουν στο βίαιο και ραγδαίο ιμπεριαλιστικό παιχνίδι της εποχής στα Βαλκάνια. Ήταν πλέον προφανές ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέρρεε, και τίποτα δεν μπορούσε να σταματήσει αυτή τη πτώση.

Ο Μακεδονικός Αγώνας δεν ήταν ένα κίνημα σαν αυτό της Μακεδονικής Αυτονομίας. Δεν χωριζόταν σε προοδευτικές φράξιες και «φιλοκρατικές». Ήταν ένα κίνημα αντίδρασης αρχικά στον αναδυόμενο βουλγαρικό εθνικισμό και τις καταστροφές που προκαλούσε σε βά-

ρος ελλήνων χωρικών στη Μακεδονία (κυρίως μετά το Ίλιντεν), το οποίο βρήκε στήριξη (ή βρέθηκε σε σύμπνοια) με τα συμφέροντα του ελληνικού κράτους περιοχή. Ήταν ένα κίνημα που είχε γηγενείς και «ξένους» απεσταλμένους αξιωματικούς του ελληνικού στρατού στον βορρά. Το κίνημα του Μακεδονικού Αγώνα είχε σαφέστατο εθνικιστικό χαρακτήρα και δεν γεννήθηκε από την σπάνη και την βαρβαρότητα της τουρκικής κυριαρχίας. Το γέννησε η ανάγκη αυτοπροστασίας των ελληνικών πληθυσμών και οι ιμπεριαλιστικές ανάγκες της Ελλάδας, η οποία είχε ανησυχήσει από την εξέλιξη του αυτονομιστικού κινήματος στην Μακεδονία. Για την Ελλάδα τόσο το σενάριο μιας αυτόνομης Μακεδονίας ες αεί όσο και το σενάριο μιας αυτόνομης τύπου ανατολικής Ρωμυλίας (όπως προσδοκούσε στο σύνολο του ο βουλγάρικος εθνικισμός) με μελλοντική προσάρτηση στο Βουλγαρικό κράτος ήταν εχθρικό και αντίθετο ως προς τα συμφέροντά της στη περιοχή και επίσης αντίθετο στην συγκροτημένη εθνική (εθνικιστική) ηθική που μιλούσε περί «ιστορικών ελληνικών χωρών και των αλύτρωτων αδελφών εν βορρά».

Τι γινόταν όμως εκείνη την περίοδο βορείως των ελληνικών συνόρων;

1. Οι εθνικισμοί

Υπάρχει μια βασική αδυναμία στις βαλκανικές εθνικές ιστοριογραφίες. Συνολικά στα βαλκανικά κράτη η ιστορία διέπεται από ένα «αίσθημα δικαίου» το οποίο εδράζεται στην επίσημη εθνική ηθική κάθε χώρας, δηλαδή στο τι είναι καλό και ηθικό με βάση τις αρχές του έθνους μας, της κουλτούρας μας κλπ. Αυτή η προσέγγιση δεν είναι τυχαία. Εντάσσεται αφενός στην προσπάθεια συγκρότησης μιας εθνικής ταυτότητας αφετέρου-και κυριότερα- απογυμνώνει την ιστορία από τον διαλεκτικό της χαρακτήρα με τα ιστορικά υποκείμενα και τους ταξικούς και κυριαρχικούς ανταγωνισμούς και την ντύνει με ένα πέπλο αιώνιου, διαχρονικού ίσως και υπερβατικού δικαίου των λαών (το οποίο με τη σειρά του ανακυκλώνει και ενισχύει την αντίληψη περί εθνικής ταυτότητας, εθνικής ηθικής και ιστορικής συνέχειας). Αυτό το γεγονός

οδηγεί πολλές φορές σε μια ατέρμονη συζήτηση μεταξύ των επίσημων ιστοριογράφων για το ποιος χτύπησε πρώτος, ποιος προκάλεσε πρώτος καταστροφές και βαρβαρότητες στην άλλη «αντίπαλη» εθνότητα ώστε να αποδοθεί τελικά πάλι ο χαρακτηρισμός του «καλού» ή του «κακού» του «δίκαιου» ή του «άδικου» ηθικά και ιστορικά. Προφανώς αυτή η συζήτηση είναι γελοία, οι εθνικισμοί αναπτύσσονται παράλληλα ο ένας με τον άλλο, ανατροφοδοτούν ο ένας τον άλλο και αυτό που τους γεννά είναι οι ταξικές συνθήκες και αντιθέσεις σε συνδυασμό με τα κυριαρχικά συμφέροντα. Το ερώτημα αν χτύπησαν πρώτοι οι Βούλγαροι ή οι Έλληνες είναι άτοπο. Άσχετα με τον αν οι Βούλγαροι συγκροτούσαν ένοπλες ομάδες ενάντια στους Έλληνες και αντίστοιχα οι Έλληνες τους «Μακεδονομάχους» ενάντια στους Βούλγαρους, αργά ή γρήγορα τα δύο κράτη θα έμπαιναν σε διαδικασία εθνοκάθαρσης του μακεδονικού χώρου.

1α. Ο Βουλγάρικος εθνικισμός

Όπως έχει λεχθεί και παραπάνω, ο βουλγαρικός εθνικισμός είχε παρουσία ήδη από το 1890. Μέσα στους κόλπους της ΒΜΡΟ(ΕΜΕΟ) αλλά και γενικά στον Μακεδονικό χώρο ο σλαβικός και βουλγάρικος εθνικισμός κατείχε ένα σημαντικό κομμάτι του κινήματος, ενώ πολλές φορές είχε βρεθεί σε σύμπνοια με τους τακτικούς στόχους του πιο προοδευτικού κομματιού του κινήματος (κυρίως μέχρι το Ίλιντεν). Η απόκλιση όμως στους μακροπρόθεσμους στόχους, η δολοφονία του Ντέλτζεφ, και η καχυποψία με την οποία έβλεπε το επίσημο βουλγαρικό κράτος το «δόγμα» της αυτονομίας της Μακεδονίας, προκάλεσαν οριστική ρήξη (1908).

Μετά την ήττα στο Ίλιντεν η «αριστερή» πτέρυγα της ΒΜΡΟ βγαίνει βαθιά πληγωμένη πολιτικά αλλά και έχοντας χάσει μεγάλο κομμάτι των ανθρώπων της εσωτερικά της οργάνωσης. Από την άλλη πλευρά η δεξιά φράξια, η «φιλοβουλγαρική» βγαίνει πολιτικά ενισχυμένη. Η αποτυχία του «πανφυλετικού» καλέσματος της ΒΜΡΟ τα προηγούμενα χρόνια, η ήττα του Ίλιντεν (όπου οι χριστιανοί της Μακεδονίας πλήρωσαν βαρύ φόρο αίματος κατά την

ήττα τους) καθώς και η ένταξη στην οργάνωση πολλών πρώην μελών του ανώτατου επαναστατικού κομιτάτου της Σόφιας (βερχοβιστές) το οποίο ήταν σαφέστατα όργανο του βουλγάρικου κρατικού εθνικισμού, άρχισαν να ενισχύουν τις φωνές που μιλούσαν για ένωση με την Βουλγαρία και για ομογενοποίηση του πληθυσμού της περιοχής.

Η προσπάθεια αυτή αρθρώθηκε σε 2 σκέλη, την στροφή στην στρατηγική της προστασίας των Σλάβων της Μακεδονίας από όσους ήθελαν να τους «εθνοκαθαρίσουν» (ένοπλη προστασία των χωριών) και την δραματική αύξηση των βουλγάρικων σχολείων στον Μακεδονικό χώρο, σε μια προσπάθεια θρησκευτικού προσηλυτισμού στην Εξαρχία των ντόπιων και αφομοίωσης των αλλόγλωσσων. Φυσικά όπως είναι κατανοητό τόσο οι Βούλγαροι ιερείς και δάσκαλοι όσο και οι «ένοπλες ομάδες προστασίας» δεν έμεναν μόνο στην παθητική «προστασία» του σλαβικού στοιχείου καθώς ήξεραν (ή υπέθεταν) ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Σερβία βορειότερα, επιθυμούσαν να λύσουν το «πρόβλημα» της περιοχής με ανάλογους τρόπους. Επίσης ήξεραν ότι με την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας -η οποία ήταν ορατή πλέον- η περιοχή θα έπρεπε να διεκδικηθεί, και η εθνολογική της ομοιογένεια ήταν ένα δυνατό επιχείρημα τόσο διπλωματικά σε διεθνές επίπεδο όσο και σε εσωτερικό επίπεδο ως επιχείρημα στρατολόγησης (σε ενδεχόμενο πολέμου, όπως και έγινε, στους βαλκανικούς) για την απελευθέρωση των «ομόγλωσσων αδελφών».

Εσωτερικά του κράτους της Βουλγαρίας ο εθνικισμός -με πανσλαβικά χαρακτηριστικά- ήταν πανταχού παρών. Η Βουλγαρία δεν επιθυμούσε απλά την προσάρτηση των Σλάβων της Μακεδονίας. Ήθελε να παίξει τον ρόλο της Ρωσίας των Βαλκανίων, ενός ισχυρού σλαβικού κράτους το οποίο θα ήταν ηθικός αλλά και κρατικός προστάτης των Σλάβων σε όλη την περιοχή της Νότιας Βαλκανικής. Εδώ ο βουλγαρικός εθνικισμός ανέπτυξε μια σειρά χαρακτηριστικών τα οποία έμελλε να τον συνοδέψουν τουλάχιστον μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα βασικά χαρακτηριστικά του βουλγάρικου εθνικισμού σε γενικές γραμμές ήταν τα εξής

- Η προσάρτηση ολόκληρης της Μακεδονίας και της Θράκης καθώς εκεί κατοικούσαν ομόγλωσσοι²
- Η σύνδεση του βουλγαρικού έθνους ιστορικά με την ρωσική ιστορία -ο φιλορωσισμός- και υιοθέτηση των πανσλαβιστικών χαρακτηριστικών της τότε ρωσικής πολιτικής.
- Ταύτιση σε μεγάλο βαθμό (όχι απόλυτα) της βουλγαρικής και ρωσικής πολιτικής, χαρακτηριστική είναι η εμμονή της βουλγαρικής πολιτικής από τότε μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο για έξοδο στο Αιγαίο ή τον Βόσπορο.³
- Η ιεράρχηση των εχθρών σε μείζονος και ελάσσονος σημασίας και σπουδαιότητας. Πρώτος εχθρός φυσικά είναι οι Οθωμανοί οι οποίοι είναι ισλαμιστές και κυρίαρχοι των ομοεθνών ομόγλωσσων. Δευτερεύουσας σημασίας είναι οι Έλληνες οι οποίοι επιθυμούν να αλλοιώσουν τον «καθαρά σλαβικό» χαρακτήρα της περιοχής και να «κλέψουν» την γη που ζουν οι ομοεθνείς σλαβόφωνοι
- Ως συνέχεια του φιλορωσισμού έχουμε μια γενική ταύτιση της βουλγαρικής εθνικής ταυτότητας με την χριστιανοσύνη και έναν αυξανόμενο αντιισλαμισμό.
- Ο αγώνας είναι εθνικοαπελευθερωτικός⁴

1β.Ο ελληνικός εθνικισμός – πρώτη φάση

Ο εθνικισμός στην Ελλάδα του 1860+ είναι εθνική ιδεολογία και γνώμονας εθνικής πολιτικής τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Πλήθος μικρών συγκρούσεων και εσωτερικών πο-

λιτικών κρίσεων είχαν προκληθεί αυτές τις δεκαετίες λόγω του ελληνικού μεγαλοϊδεατισμού. Μετά το 1880 ο ελληνικός εθνικισμός μεταποιείται-μεταμορφώνεται στο δόγμα του «εθνισμού», το οποίο συνοπτικά ήταν μίγμα μεγαλοϊδεατισμού, λαϊκισμού, και εκσυγχρονισμού του κράτους και του στρατού στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Αυτά τα τρία χαρακτηριστικά θεωρούνταν προϋποθέσεις για την αποτελεσματική εδαφική επέκταση της Ελλάδας και προς τον νότο (Κρήτη) και προς τον βορρά (Μακεδονία, Ήπειρος). Η εθνικιστική αυτή πολιτική θα οδηγήσει σε δύο μεγάλες κρίσεις: την πτώχευση του 1893 λόγω εκτενούς δανεισμού και τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 ο οποίος θα λήξει με ήττα της Ελλάδας.

Βασικοί πρωταγωνιστές της συγκρότησης του εθνικισμού στην Ελλάδα δεν ήταν-όπως και στη Βουλγαρία- οι εκπρόσωποι της επίσημης πολιτικής σκηνής αλλά προσωπικότητες του παρασκήνιου της ελληνικής πολιτικής καθώς και στρατιωτικοί και διανοούμενοι της εποχής. Το 1894 θα δημιουργηθεί η Εθνική Εταιρεία με πρωτοβουλία χαμηλόβαθμων-τότε- αξιωματικών του ελληνικού στρατού. Η εταιρεία δημιουργήθηκε αρχικά ως αντίδραση ελλήνων αξιωματικών στις ολοένα και μειούμενες δαπάνες του ελληνικού κράτους προς τα σώματα ασφαλείας και τον στρατό λόγω της πτώχευσης του 1893. Πίεζαν την πολιτεία να δημιουργήσει αξιόμαχο ελληνικό στράτευμα ώστε να προφυλάξει την Ελλάδα από τους γειτονικούς εχθρούς αλλά κυρίως να συνδράμει αποτελεσματικά στην ολοένα και αυξανόμενη εκείνη την επο-

2. Γενικά η βουλγαρική εθνικιστική προπαγάνδα πάτησε αρκετά στο επιχείρημα της γλώσσας καθώς εκεί υπερτερούσε αισθητά σε σχέση με τους Έλληνες. Επίσης αυτό το επιχείρημα ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές στους διπλωματικούς κύκλους της Ευρώπης, η ίδια η Ελλάδα έπαιξε διεθνώς αυτό το χαρτί μετά τις εκκαθαρίσεις των Βαλκανικών Πολέμων και του Α' Παγκοσμίου το 1918. Για πληροφορίες βλ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΔ σελ 221, Βακαλόπουλου το Μακεδονικό ζήτημα πρώτο κεφάλαιο, Ναταλίας Μελά, «Παύλος Μελάς», έκδ. «Σύλλογος προς διάδοσιν Ελληνικών Γραμμάτων»,

«Δωδώνη», Αθήνα-Γιάννινα, 1992, σελ 241-253

3. Αυτή η πτυχή του βουλγαρικού εθνικισμού είναι η αντίστοιχη της ελληνικής τότε Μεγάλης ιδέας

4. Τα τρία τελευταία χαρακτηριστικά όπως είναι εμφανές δεν είναι χαρακτηριστικά μόνο του βουλγαρικού εθνικισμού. Βρίσκουν άμεσες αντιστοιχίες και στον ελληνικό εθνικισμό. Σε αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούμε να δούμε και την πηγή χαρακτηρισμών όπως αυτού της επίσημης βουλγαρικής ιστοριογραφίας περί ένοπλης ελληνικής προπαγάνδας στη Μακεδονία

χή ένταση στη Κρήτη (βλ κρητικό ζήτημα). Η εταιρεία δεν ήταν μια περιθωριακή στρατιωτική ομάδα, αλλά μια δημόσια και μάλιστα αρκετά δημοφιλής οργάνωση, η οποία γρήγορα προσέλκυσε μεγάλο αριθμό ατόμων και μάλιστα μερικούς από τους πιο επιφανείς διανοούμενους της αθηναϊκής κοινωνίας. Μετά την επέκταση της, οι δραστηριότητες της πλήθυναν: διοργάνωνε δημόσιους εράνους για την αγορά οπλισμού ώστε να σταλεί στα τρία «μέτωπα του έθνους» την Ήπειρο, την Μακεδονία και την Κρήτη. Όλα αυτά μέχρι το 1897.

Η δομή και οι αξιώσεις της Εθνικής Εταιρείας ήταν η ενσάρκωση του νέου εθνικισμού, του εθνισμού –λαϊκισμού, «μεγάλη ιδέα», στρατός. Στα ονόματα της ιδρυτικής ομάδας διαβάζουμε μεταξύ άλλων και τα ονόματα των Παύλου Μελά, Ιωάννη Μεταξά, Κ.Μαζαράκη. Το 1896 θα κάνουν μια πρώτη προσπάθεια για την οργάνωση ομάδων εκκαθαρίσεων στην Μακεδονία⁵. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο παρακρατικός μηχανισμός της οργάνωσης ήταν τόσο ισχυρός ώστε να φτάσει να απειλήσει με πραξικόπημα την τότε κυβέρνηση Δηλιγιάννη και να την πιέσει στην προπαρασκευή του πολέμου του 1897. Μετά την ήττα του 1897 η εταιρεία θεωρήθηκε υπεύθυνη για τον πόλεμο αλλά κανένα μέλος της δεν αντιμετώπισε προβλήματα. Η εταιρεία τυπικά διαλύεται το 1900 από την κυβέρνηση Θεοτόκη.

Η εταιρεία αρχικά δεν έχαιρε της εκτίμησης του ελληνικού κράτους καθώς θεωρούνταν ότι δημιουργούσε προβλήματα στην διπλωματία. Το ίδιο όμως το ελληνικό κράτος θα χρησιμοποιούσε τα ίδια αυτά πρόσωπα ώστε να δημιουργήσει, μερικά χρόνια αργότερα, τις ομάδες κρούσης στο Μακεδονικό χώρο.

Η δεύτερη φάση του ελληνικού εθνικισμού

Η δεύτερη φάση του ελληνικού εθνικισμού συνδέεται με την πλήρη και αρμονική σύμπλευση κράτους και παρακράτους. Ο ελληνικός εθνικισμός με αυτές τις δομές και τα χαρακτηριστικά θα παραμείνει έτσι μέχρι και τη μικρασιατική καταστροφή.

Το 1903 συγκροτείται στην Αθήνα το Μακεδονικό Κομιτάτο μετεξέλιξη της Εθνικής Εταιρείας, από τον δημοσιογράφο Δημήτριο Καλαποθάκη και παλαιά μέλη της Εθνικής Εταιρείας (Παύλος Μελάς, Μαζαράκης, Τσόντος, Κατεχάκης). Άμεσα σχετιζόμενοι με την οργάνωση αυτή ήταν και οι Ίων Δραγούμης και Στέφανος Δραγούμης. Το Μακεδονικό Κομιτάτο λειτούργησε αρχικά στα πρότυπα της Εθνικής Εταιρείας αλλά γρήγορα βρέθηκε σε σύμπτωση με το ελληνικό κράτος και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Την εποχή εκείνη διαμορφώνονται και τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού εθνικισμού τα οποία μπορούν να συνοψιστούν στα εξής

- Στροφή της κυβέρνησης Θεοτόκη και καλλιέργεια του ενδιαφέροντος για την Μακεδονία, στήριξη των παραστρατιωτικών οργανώσεων που ενδιαφέρονταν για την περιοχή.
- Ταύτιση του ελληνισμού με την βυζαντινή κληρονομιά του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Έλληνας θεωρούνταν ο πιστός στο Πατριαρχείο.
- Αρχίζει μια ρητορεία περί της φύσεως της εθνικής ταυτότητας στην Ελλάδα. Πλέον η εθνική ταυτότητα δεν κρίνονταν με βάση τη γλώσσα όπως παλαιότερα (βλ. ρητορείες περί ομόγλωσσων) αλλά με βάση την πίστη και το «κατά δήλωσιν αίσθημα»- δηλαδή βάση του τι δηλώνουν οι χωρικοί⁶

5. Επακολούθησε σύσκεψη στο τέλος του μήνα των παλαιών και νεώτερων μακεδόνων οπλαρχηγών, που βρίσκονταν στη Θεσσαλία, για οργάνωση κινήματος, το οποίο όμως δεν θα είχε χαρακτήρα κατά των τούρκων αλλά θα είχε «μάλλον μορφήν διαμαρτυρήσεως κατά των βουλγαρικών αξιώσεων και εξεγέρσεως κατά των προ-

σπαθούντων να καταπνίξωσι τον εν Μακεδονία Ελληνισμόν»-ιστορία του ελληνικού έθνους τόμος ΙΔ, σελ 99 εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών. Είναι εμφανές εδώ ότι κατά τις εκτιμήσεις της εταιρίας απειλή για τους έλληνες δεν αποτελεί το τουρκικό κράτος αλλά το βουλγάρικο στοιχείο. 6. Αυτή η άποψη περί συναισθήματος δεν είναι έν-

- Ιεράρχηση των εχθρών. Πλέον εκτός από την ρητορική περί του προαιώνιου εχθρού (Τούρκοι) εμφανίζεται στην δημόσια ζωή ο όρος του εχθρού από τον Βορρά (Βούλγαροι).
- Ο αγώνας θεωρείται και προβάλλεται ως εθνικοαπελευθερωτικός-κάτι σαν μικρό 21.

Γενικά από το 1890 πολλοί αξιωματικοί που διέπονταν από «υψηλόν εθνικόν φρόνιμα» είχαν προσπαθήσει να εισέλθουν στο Μακεδονικό έδαφος και να οργανώσουν κίνημα. Αυτές οι προσπάθειες όμως ήταν αποτυχημένες καθώς βασιζόνταν στην προσωπική πρωτοβουλία των αξιωματικών, ήταν μεμονωμένες και δεν στηρίζονταν σε κάποια κρατική πολιτική. Από το 1903 και μετά η κυβέρνηση Θεοτόκη κάνει στροφή και στρέφει την προσοχή της στη Μακεδονία αποφασίζοντας να στηρίξει όλους αυτούς, τους μέχρι τότε σχετικά περιθωριακούς που μπαινόβγαιναν στο Μακεδονικό χώρο και επιθυμούσαν ένοπλο αγώνα.⁷

2. Τα βασικά γεγονότα του Μακεδονικού Αγώνα και οι πρωταγωνιστές του

Ο Μακεδονικός Αγώνας αν και προβλήθηκε εκτενώς ως εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας δεν ήταν κάτι τέτοιο. Αρχικά δεν στρεφό-

ταν ενάντια στους Τούρκους αλλά ενάντια στις εθνότητες της Μακεδονίας. Παρά την προβολή από τα μέσα της εποχής ως δίκαιου αγώνα, τότε ελάχιστα γίνονταν γνωστά στο ελληνικό κοινό για την δράση των Μακεδονομάχων, η οποία ήταν της λογικής όλοι εναντίων όλων.

Ένα παράδειγμα επ' αυτού είναι το κάψιμο το 1905, 110 οικιών στο βλάχικο κεφαλοχώρι Αβδέλα από Έλληνες μακεδονομάχους. Η Αβδέλα μέχρι τότε ήταν βλαχόφωνο χωριό το οποίο είχε και μια μειοψηφία ελληνόφωνων, από τους οποίους μάλιστα προέρχονταν και τοπικοί μακεδονομάχοι. Οι Βλάχοι ως γνωστόν εκτός από ένα κομμάτι τους που συμμετείχε στη ΒΜΡΟ παρέμειναν πιστοί στο Πατριarchείο και δεν σήκωσαν μαζικά όπλα ενάντια στους Έλληνες. Η πυρπόληση της Αβδέλας καθώς και άλλα παραδείγματα δείχνουν τον εκκαθαριστικό χαρακτήρα των ομάδων αυτών, οι οποίες κατά κύριο λόγο συγκρούονταν με αμάχους και όχι με τα ένοπλα σώματα του βουλγαρικού εθνικισμού.⁸

Οι βασικές προσωπικότητες του Μακεδονικού Αγώνα ήταν οι Παύλος Μελάς, Κ.Μαζαράκης, Γερμανός Καραβαγγέλης, Ίων Δραγούμης, Τέλλος Άγρας, Καπετάν Κώττας (Κωτέ Χριστόφ), Καπετάν Γύπαρης.

δειξη δημοκρατικότητας και προοδευτισμού από πλευράς της Ελλάδας στο ζήτημα της εθνικής ταυτότητας(ότι η Ελλάδα δεν πιστεύει σε αντικειμενικά κριτήρια περί έθνους), η άποψη περί εθνικού αισθήματος ήταν βολική-κυρίως αφού δρούσαν και ένοπλες ομάδες που θα μπορούσαν να εξαναγκάσουν τους χωρικούς σε τέτοια «αισθήματα», σε αυτό το σημείο ήταν που άρχισαν να δημιουργούνται και από τις αθηναϊκές εφημερίδες διάφοροι μύθοι για τον κόσμο της Μακεδονίας-όπως αυτός των περιβόητων σλαβόφωνων ελλήνων- ώστε να δικαιολογηθούν οι εθνοκαθάρσεις και οι επεμβάσεις σε μέρη της Μακεδονίας που δεν υπήρχε ούτε ένας ελληνόφωνος βλ.Robert Karlan-Φαντάσματα των Βαλκανίων.

7. Στην ιστορία του ελληνικού έθνους(τόμος ΙΔ σελ 234) διαβάζουμε: Σε όλο το χρονικό διάστημα από το 1897 ως το 1904, που θα αρχίσει ο πραγματικός

ένοπλος αγώνας των Ελλήνων, καμία ενέργεια δεν γίνεται από την Ελλάδα στην Μακεδονία[...] οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν επιθυμούσαν να αναμιχθούν. Επίσης σελ 99 για την Εθνική Εταιρεία θα διαβάσουμε: Η δράση της εταιρίας για τους υπόδουλους στον τουρκικό ζυγό έλληνες ήταν κατανεμημένη σε τρεις περιοχές ενδιαφέροντος: Μακεδονία, Ήπειρο και Κρήτη. Το ζήτημα της προτεραιότητας δεν ήταν ζήτημα επιλογής αλλά πρακτικής εκτίμησης των δεδομένων ανά περίπτωση[...] Στην Ήπειρο και την Μακεδονία τα πράγματα ήταν διαφορετικά[...] Καμία ένοπλη δράση δεν καταξιώθηκε ποτέ...

8. «Ο Τσόντος συγκέντρωσε και τα σώματα του Γουδή (300 άνδρες) και στις 25 Μαρτίου μπήκε στο χωριό, σκότωσε 81 άτομα και έβαλε φωτιά σε σπίτια». (Μακεδονομάχου Κ. Μαζαράκη - Αινιάνα, «Ο Μακεδονικός Αγώνας», έκδ. «Δωδώνη», 1981, σελ. 81)

1904

Προπαγανδιστική καρτ-ποστάλ για τον Μακεδονικό Αγώνα

Η δράση των μακεδονομάχων γενικά δεν ήταν ενιαία. Ο αγώνας τους εντασσόταν σε ένα πλαίσιο εθνοκάθαρσης και αντεκδίκησης των βουλγαρικών εθνικιστικών επιθέσεων στα χωριά της Μακεδονίας από τη μια πλευρά και από την άλλη να προπαγανδίζουν ενάντια στο σύνθημα για την αυτονομία της Μακεδονίας. Η δράση τους αναπτύχθηκε κυρίως στην δυτική Μακεδονία (περιοχές Φλώρινας, Καστοριάς, Κοζάνης.)

Ο Γερμανός Καραβαγγέλης-μητροπολίτης Καστοριάς ήταν ο βασικός οργανωτής και σύνδεσμος του κοιμιτάτου στην περιοχή. Ο Καραβαγγέλης ανησυχούσε γενικά πολύ για την έκταση του βουλγαρικού στοιχείου στην περιοχή και είχε δημιουργήσει μια ένοπλη ομάδα που δρούσε στην περιοχή και τρομοκρατούσε τα βουλγαροχώρια ήδη από το 1900. Η ομάδα αυτή στη συνέχεια θα μπει στους κόλπους του Κομιτάτου. Η σχέση του Καραβαγγέλη με τα γεγονότα και την οργάνωση όμως δεν ήταν μόνο επικουρική και οργανωτική αλλά και καθοδηγητική. Υπήρξε στενός φίλος του Στέφανου Δραγούμη-πατέρα του Ίωνα- και γνωστός εθνικιστής πολιτικός της εποχής φανατικός υπέρμαχος της μεγάλης ιδέας. Ο Καραβαγγέλης φυσικά δεν ήταν μόνος, προέρχονταν από μια ευρύτερη τάξη ιερέων οι οποίοι είχαν γαλουχηθεί από το Πατριαρχείο και τις ιερατικές σχολές της εποχής ώστε να παίζουν έναν σταθερό συντηρητικό ρόλο πολιτικού αντίβαρου στη Μακεδονία και στις χριστιανικές κοινότητες και να επεμβαίνουν σε αυτές όποτε το έκριναν αναγκαίο.⁹

Ο ρόλος του Καραβαγγέλη ήταν δισυσπώστατος. Από τη μία έμπαινε με συνοδεία έμπιστων του, στα εξαρχικά χωριά και λειτουργούσε τις εκκλησίες «με το έτσι θέλω» ώστε να γυρίσουν οι εξαρχικοί στην «ορθή πίστη». Η δεύτερη πλευρά της δράσης του ήταν πιο σκοτεινή. Παρείχε καταλύματα και όπλα σε ομάδες κάθαρσης, αλλά κυριότερα στρατολογούσε ντόπιους ληστές και εγκληματίες -πολλές φορές σλαβόφωνους- ώστε να τους στέλνει να τρομοκρατούν τα βουλγαροχώρια πιο εύκολα αλλά και να μαθαίνει πληροφορίες για τους βούλγαρους μαχητές. Αυτό φυσικά δεν το κατόρθωνε με κάποιο μαγικό τρόπο αλλά με μισθοδοσία. Τα χρήματα αυτά από ένα σημείο και μετά προέρχονταν κατευθείαν από το ελληνικό κράτος με αποστολές χρημάτων στο προξενείο στη Θεσσαλονίκη.

Παύλος Μελάς. Αξιωματικός του ελληνικού στρατού συμμετείχε εξ αρχής στην Εθνική Εταιρεία, ενώ είχε αναπτύξει από πολύ νωρίς ενδιαφέρον για την περιοχή της Μακεδονίας. Με καταγωγή από την Ήπειρο και μεγαλωμένος στην περιοχή των Αθηνών, ο Μελάς υπήρξε στενός συνεργάτης του Στέφανου Δραγούμη και βασικός πολιτικός υποστηρικτής του. Το 1904 μετά την ένταση της δράσης των βουλγαρικών οργανώσεων στη Μακεδονία ο Μελάς θα φύγει από την Αθήνα για την Μακεδονία. Αρχικά θα πάει στην Θεσσαλονίκη και εκεί ύστερα από 20ήμερη παραμονή και συνεννοήσεις με τον πρόξενο της Ελλάδας στη πόλη θα επιστρέψει στην Αθήνα για να οργανώσει τις επιχειρήσεις. Στις 14 Αυγούστου του 1904 μαζί με εθελό-

9. Ο μητροπολίτης Σερρών το 1900 αντιδρά στην απόφαση της ελληνικής κοινότητας της πόλης να λύσει ένα πρόβλημα με εκλογές και απο-

στέλλει επιστολή στην ελληνική κυβέρνηση «να θέσει τέρμα εις τας νεοτερισμούς αυτούς»

ντές μαχητές από την Κρήτη και τη Μάνη (35 στον αριθμό) θα εισέλθει ξανά στη Μακεδονία για την οργάνωση των επιχειρήσεων. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο Μελάς στην περιοχή δεν είχε επιχειρησιακό ρόλο αλλά κυρίως ρόλο συντονιστή. Ήταν υπεύθυνος για τον συντονισμό όλων των ομάδων της δυτικής Μακεδονίας μεταξύ των οποίων και των ομάδων των γκρεκομάνων σλαβόφωνων του Κώττα. Όλα αυτά γίνονταν με την άμεση υποστήριξη του Καραβαγγέλη.

Τον Οκτώβρη του 1904 όμως και ενώ δρούσε στην περιοχή ενάντια στον βούλγαρο οπλαρχηγό Μήτρο Βλάχο θα πέσει σε τουρκικό απόσπασμα το οποίο ύστερα από συμπλοκή θα τον σκοτώσει.

Ο θάνατος του Μελά αποτελεί μεγάλη απώλεια για το ελληνικό μακεδονικό κομιτάτο και δημιουργεί διπλωματική κρίση στην Ελλάδα. Ο Μελάς το καλοκαίρι του 1904 είχε μπει στην Μακεδονία με πλαστό όνομα ως Μίκης Ζέζας. Η ελληνική διπλωματία δεν ήθελε σε καμία περίπτωση να μαθευτεί η πραγματική ταυτότητα του Μελά καθώς η διάδοση της πληροφορίας ότι αξιωματικός του ελληνικού στρατού με πλαστό όνομα είχε σκοτωθεί στη Μακεδονία ύστερα από συμπλοκή με Τούρκους ίσως προκαλούσε ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Τελικά ο Καραβαγγέλης θα κινητοποιήσει τις ομάδες που είχε δημιουργήσει ο ίδιος κάποια χρόνια νωρίτερα ώστε να παραλάβουν το σώμα του Μελά χωρίς να γίνει γνώστη η ταυτότητά του. Τελικά υπό απειλές περί ταραχών και διακοινοτικών συγκρούσεων ο Καραβαγγέλης θα καταφέρει να παραλάβει το πτώμα ολόκληρο το οποίο και έθαψε τελικά στο Μητροπολιτικό Μέγαρο Καστοριάς

Κωσταντίνος Μαζαράκης. Γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1869. Υπήρξε από τους βασικούς συντελεστές της Εθνικής Εταιρείας και του Μακεδονικού κομιτάτου. Το 1905 μετά τον θάνατο του Μελά θα εισέλθει στη Μακεδονία με το ψευδώνυμο ακρίτας και θα αναλάβει συντονιστής των σωμάτων της κεντρικής και της δυτικής Μακεδονίας. Σύντομα η ταυτότητά του θα γίνει γνωστή στις τουρκικές αρχές με αποτέλεσμα το ελληνικό προξενείο να ανακαλέσει την

δράση του στο μακεδονικό χώρο. Θα κάνει την εμφάνιση του στα στρατιωτικά δρώμενα της χώρας μετά κατά τους βαλκανικούς πολέμους και κατά τα γεγονότα του Εθνικού Διχασμού.

Ίων Δραγούμης. Υιός του πολιτικού (πρωθυπουργού) Στέφανου Δραγούμη και γαμπρός του Παύλου Μελά. Είχε καταγωγή από την Καστοριά και σπούδασε νομικά στο Παρίσι. Από το 1902 και μετά θα μπει στο διπλωματικό κλάδο στο προξενείο στη Μπίτολα. Από αυτή την θέση θα δραστηριοποιηθεί τα επόμενα χρόνια παρέχοντας πολύτιμη κάλυψη στους έλληνες μακεδονομάχους. Η πιο σημαντική του συνεισφορά όμως υπήρξε η πολιτική κάλυψη στην Ελλάδα που παρείχε στα εγκλήματα των μακεδονομάχων καθώς και το δίκτυο που ανέπτυξε ώστε να στρατολογεί νέους απ όλη την Ελλάδα. Υπήρξε στενός συνεργάτης του Ιωάννη Μεταξά και ήταν αυτός που διαπραγματεύτηκε την παράδοση της Θεσσαλονίκης κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο. Μετά τον μακεδονικό αγώνα θα εμπλακεί στα πάθη του «εθνικού διχασμού» με το φιλοβασιλικό στρατόπεδο και τελικά θα δολοφονηθεί στις 31 Ιουλίου 1920 από τον πρώην «συναγωνιστή» του στον μακεδονικό αγώνα Παύλο Γύπαρη.

Τέλος Άγρας. Γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1880 και φοίτησε στη σχολή ευελπίδων. Το 1906 θα αναλάβει αρχηγός ομάδας ενόπλων την οποία ετοίμασε ο Μαζαράκης στον Βόλο. Ο Άγρας τέθηκε επικεφαλής για τις επιχειρήσεις στην περιοχή των Γιαννιτσών με σκοπό να εκδιώξει τους Βούλγαρους από την περιοχή. Θα πάει πολλές φορές στην Θεσσαλονίκη για θεραπεία από τραυματισμούς ενώ βασικό σχέδιο δράσης του ήταν να καταφέρει να στρατολογήσει Βούλγαρους στο ελληνικό κομιτάτο, κάτι που τελικά τον οδήγησε στον θάνατο καθώς έπεσε σε παγίδα από τον τοπικό κομιτατζή.

Κώττας-Γύπαρης. Ο Κώττας ήταν σλαβόφωνος από το χωρίο Ρούλια της Φλώρινας, ληστής και κλέφτης χωρίς συγκροτημένες ιδέες ή ιδεολογία. Κινείται στον Μακεδονικό χώρο ήδη από το 1900 μαζί με τον οπλαρχηγό Μήτρο Βλάχου ο οποίος ήταν στενός φίλος και συνεργάτης των βούλγαρων εθνικιστών Σαράφοφ και Γκαρβάνοφ. Το 1902 θα εξαγοραστεί από τον

μητροπολίτη Καστοριάς Καραβαγγέλη και θα περάσει στο στρατόπεδο των μακεδονομάχων όπου θα προβεί σε πλήθος βασανιστηρίων και καταστροφών στα χωριά, αποκεφαλισμούς και μακελέματα. Σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Γύπαρη ο Καραβαγγέλης χρηματοδοτούσε με κανονικό μισθό τον Κώττα, με χρήματα του ελληνικού κράτους ενώ σε αυτόν και την ομάδα του είχε τάξει ότι σε περίπτωση που κάτι πάει στραβά οι οικογένειές τους θα φυγαδευτούν με δικά του έξοδα στον Βόλο. Οι Έλληνες ποτέ δεν εμπιστεύτηκαν πλήρως τον Κώττα καθώς ήξεραν ότι είναι μισθοφόρος και σλαβόφωνος ενώ διατηρούσε επαφές με τον Μήτρο Βλάχου. Τελικά οι ίδιοι οι Έλληνες τον προδίδουν στις οθωμανικές αρχές οι οποίες και τον εκτελούν.¹⁰ Ο Γύπαρης υπήρξε οπλαρχηγός δραστήριος στην Δυτική και Κεντρική Μακεδονία ο οποίος ως βασικό ρόλο είχε την τρομοκράτηση χωρικών. Θα συμμετάσχει στα δύο βασικότερα γεγονότα του μακεδονικού αγώνα τη σφαγή τη Σφαγή στο Ζελενίτσι της Φλώρινας και τη σφαγή της Ζαγορίστανης την οποία περιγράφει ο ίδιος ο Γύπαρης μέσα στα απομνημονεύματά του έμμετρα, χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «έτρεχε το αίμα το βουλγάρικο σαν βρύση». Τόσο στο Ζελενίτσι όσο και στη Ζαγορίστανη οι έλληνες αξιωματικοί εισβάλουν στα χωριά εν ώρα γάμου και πανηγυριού και κυριολεκτικά τα μακελεύουν καθώς σκοτώνουν το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων τους.¹¹

3. Το τέλος των ανταγωνισμών στις αρχές του 20ου αιώνα

Οι εθνικιστικοί ανταγωνισμοί που εκδηλώθη-

καν κατά το 1903 και μετά κάνουν μια μικρή παύση κατά την επανάσταση των Νεότουρκων. Εκεί Βούλγαροι και Έλληνες μπαίνουν στον πολιτικό αγώνα στο νεοϊδρυθέν Τουρκικό κοινοβούλιο και εκλέγουν αντιπροσώπους (το ίδιο κάνουν και οι αρμένιοι και οι εβραίοι της Μακεδονίας). Τα βουλγάρικά κόμματα και κυρίως αυτό του Σαντάνσκι διατυπώνουν σοσιαλιστικό πρόγραμμα ενώ οι έλληνες βουλευτές ζητούν απελευθέρωση από τους δασμούς και τους φόρους και τόνωση της αγοράς. Το 1912 αν και θεωρητικά οι αντιπαράθεση έχει τερματιστεί μεταξύ Βούλγαρων και Ελλήνων οι ανταγωνισμοί «επισημοποιούνται» και πλέον τη σκυτάλη παίρνουν οι εθνικοί στρατοί των Βαλκανίων. Οι Βούλγαροι, οι Έλληνες, οι Σέρβοι και οι Μαυροβούνιοι κηρύττουν τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με σκοπό την εκδίωξη της από τα Βαλκάνια και τον διαμοιρασμό των εναπομενόντων εδαφών. Αυτός θα μείνει γνωστός ως Α΄ βαλκανικός πόλεμος. Τέλος του 1913 ξεσπούν αψιμαχίες μεταξύ των εθνικών στρατών των βαλκανικών χωρών, Βουλγαρίας, Ελλάδος, Ρουμανίας, Σερβίας και μετά από λίγο και Τουρκίας. Η Βουλγαρία αν και είχε συγκροτήσει τον πιο ισχυρό στρατό στα Βαλκάνια δεν μπορεί να ανταπεξέλθει καθώς ουσιαστικά μάχεται εναντίων όλων. Τέλος θα παραδοθεί, και μετά την συνεδρίαση στο Βουκουρέστι θα χάσει όλα τα εδάφη που διεκδικούσε στην Μακεδονία με εξαίρεση την περιοχή του Πίριν. Αυτός ο πόλεμος θα μείνει γνωστός στην ιστοριογραφία ως Β΄ Βαλκανικός. Κατά τον Β΄ Βαλκανικό οι εθνικισμοί αναμετρώνται μεταξύ τους για το πώς θα γίνει ο διαμοιρασμός των εδα-

10. Πληροφορίες για τα έργα και τις ημέρες του Κωττά έχουμε από το Ιστορία του ελληνικού έθνους τόμος ΙΔ, τα απομνημονεύματα του Μελά και του Καραβαγγέλη και το αρχείο του υπουργείου εξωτερικών και του ΓΕΣ «Ο Μακεδονικός Αγών και τα εις Θράκην γεγονότα», ΓΕΣ, 1979
11. Εις το Ζελενίτσι, όπως πληροφορήθηκα μετέπειτα, εφονεύθησαν 42 Βούλγαροι και όχι 37, όπως σας έγγραψα εις την έκθεσίν μου, μάλιστα μεταξύ των φονευθέντων ήσαν δύο αξιωματικοί Βούλγαροι και

19 Κομιτατζήδες. Ομολογώ, ότι εφάνηκα σκληρός, αλλά έπρεπε να των δώσω ένα παραδειγματικό μάθημα.» (Επιστολή από το Πισοδέρι του αρχηγού Ρούβα προς το Μακεδονικό Κομιτάτο (Δημ. Καλαποθάκη). Δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του μακεδονομάχου Παύλου Γύπαρη, «Οι πρωτοπόροι του μακεδονικού αγώνα» Αθήνα, 1962, σελ. 79-«Όλη ή Ζαγορίστανη με πτώματα εστρώθη και είναι θαύμα αληθινά Βούλγαρος πώς έσώθη»- απόσπασμα από το έμετρο του Γύπαρη.

φών. Οι στρατοί θα προβούν σε εκατέρωθεν ακρότητες προς τον πληθυσμό της υπαίθρου με αποκορύφωμα την καταστροφή του Κιλκίς και την εκδίωξη των κατοίκων του από τον ελληνικό στρατό-ώστε να εκκαθαριστεί από το σλάβικο στοιχείο, και η καταστροφική πυρπόληση των Σερρών όπως και ο διωγμός των ελλήνων της ανατολικής Θράκης από τον βουλγαρικό στρατό. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι αποτέλεσαν την πρόβα για τον Α' παγκόσμιο στα Βαλκάνια στον οποίο οι εθνικισμοί συγκρούστηκαν εκ νέου-για τελευταία φορά- με κατευθύνσεις στους παραδοσιακούς μεγαλοϊδεατισμούς τους.

Επίλογος μικρό ερμηνευτικό σχόλιο

Η ανάδυση των εθνικισμών στα Βαλκάνια στα τέλη του 19ου αιώνα δεν μπορεί παρά να συνδέεται με τους γενικότερους μετασχηματισμούς που λαμβάνουν χώρα για την σχηματοποίηση του καπιταλισμού στην Ευρώπη. Η διαδικασία μετάβασης από τις φεουδαρχικές κοινωνίες στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής σε ολόκληρη την Ευρώπη και σταδιακά σε ολόκληρο τον πλανήτη συνέβη μέσω των διαδικασιών της μονιμότητας της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης, δηλαδή της διαδικασίας κατά την οποία οι πληθυσμοί αποκόπτονται από τα μέσα παραγωγής και αναπαραγωγής και εξαναγκάζονται να μεταναστεύ-

σουν στα αναδυόμενα αστικά κέντρα. Εκεί οι εκτοπισμένοι πληθυσμοί μη έχοντας τίποτε άλλο παρά μόνο την εργατική τους δύναμη, μέσα από εξαιρετικά βίαιες μεθόδους, μετασχηματίζονται σε προλετάριους και διαμορφώνεται η σχέση κεφάλαιο¹². Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι ο Marx στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου (κεφ. 24) περιγράφει την πρωταρχική συσσώρευση ότι «είναι γραμμένη στα χρονικά της ανθρωπότητας με γράμματα από αίμα και φωτιά» (Marx, 1867: 740). Ο Marx ισχυρίζεται ότι «η λεηλασία των εκκλησιαστικών κτημάτων, η καταχρηστική εκποίηση των κρατικών γαιών, η κλοπή της κοινοτικής ιδιοκτησίας, η σφετεριστική μετατροπή της φεουδαρχικής ιδιοκτησίας και της ιδιοκτησίας των κλαν σε σύγχρονη ατομική ιδιοκτησία, μετατροπή που έγινε με την πιο ανελέητη τρομοκρατία, όλα αυτά ήταν ισάριθμες ειδυλλιακές μέθοδοι της πρωταρχικής συσσώρευσης» (Marx, 1867: 757). Ο Marx σε όλη την ανάλυσή του δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στις βίαιες μεθόδους ανάδυσης του κεφαλαίου : «αν (...) το χρήμα “γεννιέται με φυσικές κηλίδες αίματος στο ένα μάγουλο”, το κεφάλαιο γεννιέται βουτηγμένο από την κορυφή ως τα νύχια στο αίμα και στη βρωμιά και στάζοντας αίμα από όλους του πόρους [...] η απαλλοτρίωση των άμεσων παραγωγών πραγματοποιείται με τον πιο αμείλικτο βανδαλισμό και με κίνητρο τα πιο άνομα, τα

12. Στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου στο 24ο κεφάλαιο, στο «μυστικό της πρωταρχικής συσσώρευσης» ο Marx διαπιστώνει ότι : «όπως τα μέσα παραγωγής και τα μέσα συντήρησης, έτσι και το χρήμα και το εμπόρευμα δεν είναι καθόλου από μιας εξαρχής κεφάλαιο. Χρειάζεται να μετατραπούν σε κεφάλαιο. Η μετατροπή όμως αυτή μπορεί να συντελεστεί μονάχα κάτω από ορισμένους όρους, που συνοψίζονται στα παρακάτω: πρέπει ν' αντικριστούν και να 'ρθουν σ' επαφή δυο λογίων, πολύ διαφορετικοί ο ένας από τον άλλο, κάτοχοι εμπορευμάτων: από τη μια μεριά, κάτοχοι χρήματος, μέσων παραγωγής και μέσων συντήρησης, που σκοπός τους είναι ν' αξιοποιήσουν το ποσό αξίας που κατέχουν, αγοράζοντας ξένη εργατική δύναμη. Από την άλλη, ελεύθεροι εργάτες, πωλητές της δικής τους εργα-

τικής δύναμης κι επομένως πωλητές εργασίας» (Marx, 1867:739). Σύμφωνα με τους Caffentzis και Federici για την ύπαρξη και επιβίωση του καπιταλισμού πρέπει να υπάρξει μια εργατική τάξη υπό εκμετάλλευση και βασική προϋπόθεση για να υπάρξει μια τέτοια εργατική τάξη είναι να διαχωριστούν οι εργάτες από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης (Federici 2004, Caffentzis 1995, Caffentzis 2010). Όσο οι εργάτες έχουν την ικανότητα να ζουν με την δικιά τους εργασία και να έχουν το έλεγχο των μέσων διαβίωσης και κοινωνικής αναπαραγωγής δεν θα υπάρχει κίνητρο για να πουλήσουν την εργατική τους δύναμη στους καπιταλιστές ώστε να δημιουργηθεί υπεραξία από αυτόν που κατέχει το κεφάλαιο (Caffentzis, 2004).

πιο βρωμερά και τα πιο μικρόπρεπα απεχθή πάθη» (Marx, 1867: 785, 786). Με βάση το παραπάνω πλαίσιο είναι δυνατό να απομυστικοποιηθούν οι εθνικισμοί στα Βαλκάνια και να ιδωθούν ως μια πολύ πετυχημένη μέθοδος πρωταρχικής συσσώρευσης ώστε η μη ανταγωνιστική φεουδαρχικού τύπου Οθωμανική Βαλκανική χερσόνησος να μετασχηματιστεί σε μια σύνθεση από σύγχρονα καπιταλιστικά κράτη στα οποία θα μπορεί να παράγεται αξία (και υπεραξία) και να κυκλοφορεί το κεφάλαιο. Οι εθνικιστικές σφαγές, οι εκτοπίσεις και οι «ανταλλαγές» των πληθυσμών που συνέβησαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία από τα τέλη του 19ου έως τις αρχές του 20ου αιώνα (έως και την ανταλλαγή των πληθυσμών μετά την ελληνική εκστρατεία στην Μικρά Ασία) μπορούν επομένως να ερμηνευτούν ως μια εξαιρετικά βίαιη διαδικασία διαχωρισμού των ανθρώπων από τα μέσα (ανα)παραγωγής για να διαμορφωθεί ο ανθρωπολογικός τύπος του μισθωτού εργάτη. Όπως οι περιφράξεις των κοινών γαιών και τα κυνήγια μαγισσών στην Δυτική Ευρώπη τον 16ο και 17ο αιώνα, το δουλεμπόριο στην Αφρική και οι αποικίες σε Αμερική και Ασία, έτσι και οι βαλκανικοί εθνικισμοί του 19ου αιώνα μπορούν να ιδωθούν ως συμπληρωματικές μέθοδοι πρωταρχικής συσσώρευσης οι οποίες επιτέλεσαν τον υλικό και ιδεολογικό μοχλό-καταλύτη για τον έλεγχο της αναπαραγωγής των πληθυσμών και της σχηματοποίησης της σχέσης κεφάλαιο. Πρόκειται προφανώς για μια διαδικασία η οποία δεν σταμάτησε στις αρχές του 20ου αιώνα αλλά διαρκώς επαναλαμβάνεται ως απάντηση στους αγώνες για χειραφέτηση.

Βιβλιογραφία

Μαζάουερ, Μ., 2006. Θεσσαλονίκη η πόλη των Φαντασμάτων
Ιστορία του ελληνικού έθνους- τόμος ΙΔ εκδοτική Αθηνών
Andrew Ross-Macedonia and the Macedonians
SALVATION ABROAD: MACEDONIAN MIGRATION TO NORTH AMERICA AND THE MAKING OF MODERN MACEDONIA, 1870-1970 –Γιώργου Μιχαηλίδη-Maryland 2005
Νικολάι Τοντόροφ η βαλκανική πόλη 15-19ος αιώνας
Robert Kaplan-Φαντάσματα των Βαλκανίων

Κ. Βακαλόπουλου το Μακεδονικό ζήτημα
Βακαλόπουλου Κ. Διωγμοί και γενοκτονία του θρακικού ελληνισμού
Μακεδονομάχου Κ. Μαζαράκη - Αινιάνα, "Ο Μακεδονικός Αγώνας"
«Ο Μακεδονικός Αγών και τα εις Θράκην γεγονότα», ΓΕΣ, 1979
Παύλου Γύπαρη, «Οι πρωτοπόροι του μακεδονικού αγώνα»
Σωτηρίου Στ. Έλληνες και Σέρβοι
Βούρη Σ.- εκπαίδευση και εθνικισμός στα Βαλκάνια(η περίπτωση της βορειοδυτικής Μακεδονίας
ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ-Αφανείς γηγενείς Μακεδονομάχοι- εταιρία μακεδονικών σπουδών
Πηγές για την Ιστορία των Βαλκανίων-επιστολές των ελληνικών προξενείων 1875-1907
Η Εναντίον της Μακεδονίας Βουλγαροκομμουνιστική Επιβουλή- ΓΑΛ 1963
Κουρταλίδης Αθ. Βαλκανικοί λαοί, ελληνισμός και ορθοδοξία-
Μέγας, Γ. 1994. Οι «Βαρκάρηδες» της Θεσσαλονίκης. Η αναρχική βουλγαρική ομάδα και οι βομβιστικές ενέργειες του 1903, εκδ. Τροχαλία, Αθήνα
Θεσσαλονίκη σε πρώτο πρόσωπο- Σάκης Σέρεφας, Χαρής Γιακουμής
Prolekultur Οι Βούλγαροι Αναρχικοί
Δημήτρης Τ. Ανάλις- Βαλκάνια 1945-1960
Национално то ослобождение и безвластият федерализъм-Георги Хаджиев- Εθνική απελευθέρωση και αντιεξουσιαστικός φεντεραλισμός Γκεόργκι Χατζιέφ -Σόφια 1992
Μελά, Ν. «Παύλος Μελάς», έκδ. «Σύλλογος προς διάδοσιν Ελληνικών Γραμμάτων»,
Marx Κ. [1867] 2009. Το Κεφάλαιο, τόμος Ι (μτφρ. Μαυρομμάτης Π.), Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
Caffentzis, G., 1995. The Fundamental Implications of the Debt Crisis for Social Reproduction in Africa. In Mariarosa Dalla Costa and Giovanna F. Dalla Costa (eds.) Paying The Price. Women and the Politics of International Economic Strategy. London: Zed Books.
- 2010. The Future Of 'The Commons': Neoliberalism's 'Plan B' Or The Original Disaccumulation Of Capital? New Formations. is. 69 imperial ecologies, pp 23-41.
Federici, S. [2004], 2011. Ο Καλιμπαν Και Η Μαγισσα: Γυναικες, Σωμα και Πρωταρχικη Συσσωρευση (μτφρ. Γραμμένου Ι., Γυιόκα Λ., Μπίκας Π., Χασιώτης Λ.) Θεσσαλονίκη: εκδόσεις των ξένων.